

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΘΕΩΡΙΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: ΧΑΡΗΣ ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ

ΘΕΜΑ: ““Οι στρατηγικές επιδιώξεις των Μεγάλων Δυνάμεων στη διαπραγματευτική πρωτοβουλία του Γ.Γ. του ΟΗΕ κ. Κόφι Ανάν για την επίλυση του Κυπριακού””

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: ΑΡΒΑΝΙΤΑΚΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ: 1212Μ018

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	5
ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΕΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ	5
ΑΠΟ ΤΟ ΕΛΣΙΝΚΙ ΣΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΝ	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΒΑΣΙΚΕΣ ΠΡΟΝΟΙΕΣ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΑΝΑΝ	14
ΑΝΩΤΑΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ	15
ΒΡΕΤΑΝΙΚΕΣ ΒΑΣΕΙΣ	17
Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΕΓΓΥΗΣΗΣ	18
ΔΕΣΜΕΥΣΕΙΣ ΤΗΣ “ΕΝΩΜΕΝΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ” ΕΝΑΝΤΙ ΤΩΝ ΕΓΓΥΗΤΡΙΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ	20
ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΩΝ ΕΠΟΙΚΩΝ	21
Η ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΟΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ ΤΩΝ ΕΜΠΛΕΚΟΜΕΝΩΝ ΜΕΡΩΝ	23
ΤΟΥΡΚΙΑ	23
ΕΛΛΑΔΑ	27
ΜΕΓΑΛΗ ΒΡΕΤΑΝΙΑ	30
ΣΟΒΙΕΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ/ ΡΩΣΙΑ	33
ΗΝΩΜΕΝΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ	36
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	39
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	42

Εισαγωγικό σημείωμα

Στόχος της εργασίας είναι η καταγραφή και ανάλυση των στρατηγικών επιδιώξεων των Μεγάλων Δυνάμεων κατά την περίοδο της διαπραγμάτευσης γύρω από τη διαμεσολαβητική πρωτοβουλία του Γενικού Γραμματέα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών Κόφι Ανάν, για την επίλυση του Κυπριακού.

Αρχικά παρατίθεται συνοπτικά το ιστορικό πλαίσιο του Κυπριακού Ζητήματος, τις διαδοχικές διαμεσολαβητικές προσπάθειες εκ μέρους του διεθνούς παράγοντα από το 1978 έως τη διαμόρφωση και κατάθεση του Σχεδίου Ανάν.

Ακολούθως αναλύονται οι βασικές πρόνοιες του Σχεδίου Ανάν, ιδίως αυτές που σχετίζονται με τις στρατηγικές επιδιώξεις όλων των εμπλεκόμενων πλευρών.

Συνεχίζουμε με την αναλυτική καταγραφή των πάγιων στρατηγικών επιδιώξεων των Μεγάλων Δυνάμεων και των υπόλοιπων εμπλεκόμενων παικτών στην Κύπρο αλλά και γενικότερα στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου διαχρονικά και πώς αυτές εκφράζονται την περίοδο πριν και κατά τη διάρκεια της διαμεσολαβητικής προσπάθειας του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ. .

Ως Μεγάλες Δυνάμεις αναφερόμαστε στους μεγάλους παραδοσιακούς δρώντες στη διεθνή κοινότητα, όπως τα μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, αλλά και σε “παίκτες” με ιδιαίτερα συμφέροντα στην περιοχή όπως το Ισραήλ και η Ε.Ε. Προφανώς δεν παραλείπονται οι τρεις εγγυήτριες δυνάμεις (Ελλάδα, Τουρκία, Ηνωμένο Βασίλειο)

Μέσω της συνολικής απεικόνισης των διεθνοπολιτικών συσχετισμών που διαμορφώθηκαν την περίοδο της μεγαλύτερης έως τώρα πρωτοβουλίας για την επίλυση του Κυπριακού Ζητήματος, επιδιώκουμε μια αξιολόγηση των στρατηγικών επιδιώξεων που διασταυρώθηκαν στη συγκεκριμένη ιστορική συγκυρία και πώς επηρέασαν την πορεία της διαμεσολαβητικής πρωτοβουλίας.

Ως μεθοδολογικό εργαλείο της παρούσας εργασίας προκρίνεται η θεωρητική προσέγγιση του “επιθετικού ρεαλισμού” όπως παρουσιάζεται στο βιβλίο του John Mearsheimer “Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων”. Συγκεκριμένα, ο επιθετικός ρεαλισμός αναδεικνύει, όπως κάθε ρεύμα του δομικού ρεαλισμού¹, τις συστημικές προκείμενες που επηρεάζουν έως και υπαγορεύουν στα κράτη τον τρόπο με τον οποίο ορίζουν το εθνικό τους συμφέρον και ασκούν την εξωτερική τους πολιτική.

1 Οι δομικές θεωρίες τονίζουν ότι η κρατική συμπεριφορά και ιδίως των Μεγάλων Δυνάμεων ρέπει προς ομοιομορφία. Ο βασικός λόγος που συντελείται αυτό το φαινόμενο είναι η άναρχη φύση του διεθνούς συστήματος σε συνδυασμό με τα διλήμματα ασφαλείας που διαμορφώνουν συνεχώς ισχυρά κίνητρα στα κράτη ώστε να αναζητήσουν ευκαιρίες ώστε να αποκτήσουν ισχύ εις βάρος των ανταγωνιστών τους πριν εκείνοι εκμεταλλευτούν αντίστοιχες ευκαιρίες.

Ειδικότερα, είναι προφανές ότι ο επιθετικός ρεαλισμός παρουσιάζει τα κράτη να έχουν ως πρωτεύουσα επιδίωξή τους την απόκτηση απεριόριστης ισχύος², σε αντίθεση με τον αμυντικό ρεαλισμό, που παρότι και αυτός δομικός ως προς τη συστημική του ανάλυση, επικεντρώνεται περισσότερο στα διλήμματα ασφαλείας των κρατών και θεωρεί πως αυτά αποσκοπούν απλά στην επίτευξη της επιβίωσής τους επιζητώντας το αγαθό της ασφάλειας μέσω του συστήματος εξισορρόπησης της ισχύος³.

Η περίπτωση του Κυπριακού, ιδίως στην ψυχροπολεμική περίοδο, αναδεικνύει όλα εκείνα τα εργαλεία ανάλυσης της διεθνοπολιτικής πραγματικότητας σε διακρατικό επίπεδο καθώς ο ανταγωνισμός των δύο στρατοπέδων Ανατολής και Δύσης δεν αποτελεί απλά το πλαίσιο ανάδειξης του Κυπριακού Ζητήματος αλλά οι ίδιες οι παράμετροι του διπολικού συστήματος υπαγορεύουν στον κυπριακό ελληνισμό την εγγενή “τραγικότητα” του να διαπλέκεται ανάμεσα στις αξιώσεις της εθνικής αυτοδιάθεσης και της προσαρμογής αυτών στους συστημικούς περιορισμούς των συμφερόντων των Μεγάλων Δυνάμεων.

Ακόμη όμως και στη μεταψυχροπολεμική περίοδο η έννοια του διεθνούς συστήματος παρότι φαίνεται να φθίνει, με τους κλασικούς όρους της βεστφαλιανής οργάνωσης. Ενώ στο κρατοκεντρικό βεστφαλιανό σύστημα υπάρχει ιδεοτυπικά ο απόλυτος σεβασμός της έννοιας της κρατικής κυριαρχίας και της μη επέμβασης στα εσωτερικά των κρατών, στη μεταψυχροπολεμική περίοδο που προσιδιάζει σε μια μετάβαση σε ένα μεταβεστφαλιανό σύστημα αυτός ο ιδεοτυπικός σεβασμός κλυδωνίζεται από ένα μείγμα προθέσεων των Μεγάλων Δυνάμεων να προβάλλουν με ιδεαλιστικούς όρους τα μείζονα συμφέροντά τους σε πλανητική κλίμακα μέσω “ανθρωπιστικών παρεμβάσεων” στο όνομα της προστασίας των φιλελεύθερων ιδεωδών και διαμόρφωσης μιας νέας τάξης πραγμάτων που παρουσιάζει ιεραρχικά στοιχεία οργάνωσης του διεθνούς συστήματος.

Στο πλαίσιο αυτής της απόπειρας μετάβασης σε ένα μεταβεστφαλιανό σύστημα, εμφανίζονται πειραματισμοί ανάδειξης ενός νέου προτύπου ενδοκρατικής οργάνωσης που θα εξυπηρετεί τη σχέση αλληλεξάρτησης μεταξύ των κρατικών δρώντων κατά τρόπο που να παραμερίζονται οι επιμέρους εθνικοί ανταγωνισμοί στο όνομα κοινών οικονομικών συμφερόντων ή κοινής αντιμετώπισης διεθνικών απειλών. Η περίπτωση του Σχεδίου Ανάν αποτελεί παρακολούθημα μιας θεωρητικής μετεξέλιξης των πραγμάτων στη μεταψυχροπολεμική εποχή με απαρχή την απόπειρα διευθέτησης της Γιουγκοσλαβικής κρίσης και των επιμέρους επεισοδίων της (Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Κόσσοβο, Σκόπια).

2 Mearsheimer John *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, σελ. 61-62

3 Mearsheimer John *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, σελ. 58

Εισαγωγή

“Το Σχέδιο Ανάν αποτέλεσε ένα από τα πιο φιλόδοξα πειράματα της διεθνούς κοινότητας, με εμπλοκή όλων των Μεγάλων Δυνάμεων (ΗΠΑ, Βρετανίας, Ευρωπαϊκής Ένωσης, ακόμη και της Ρωσίας), για τη διαχείριση και την επίλυση ενός προβλήματος που επηρέαζε χώρες της περιοχής της Μεσογείου αλλά και οργανισμούς όπως το NATO και η Ευρωπαϊκή Ένωση⁴”.

“Χωρίς αμφιβολία και πέραν των σοβαρών ενστάσεων για το βιώσιμο των λύσεων που προτείνονται, το Σχέδιο Ανάν αποτελεί θαυμαστό εγχείρημα από πλευράς νομικής πληρότητας των ρυθμίσεων. Μοιάζει με ένα πολύπλοκο επιτραπέζιο παιχνίδι με θέμα το ιδανικό ομόσπονδο κράτος στο οποίο θα υπάγονται, ως οιονεί αυτόνομες, οι δύο ομόσπονδες πολιτείες. Στο παιχνίδι αυτό έχουν υπολογισθεί οι όροι που θέτουν οι τρεις άμεσα εμπλεκόμενες πλευρές, οι Ελληνοκύπριοι, οι Τουρκοκύπριοι και η Τουρκία ως κατοχική δύναμη. Λαμβάνονται υπ' όψιν η δυναμική που έχει δοθεί στο Κυπριακό δια της εντάξεως της Κύπρου στην Ε.Ε. Επίσης διασφαλίζονται τα συμφέροντα της Βρετανίας ως κυρίαρχου δύο εδαφικών τμημάτων της νήσου Κύπρου, δηλαδή των “κυρίαρχων βρετανικών βάσεων”, και επιβεβαιώνεται ο ρόλος της ως άτυπου μεσολαβητή⁵”.

Ιστορικό Πλαίσιο

Προηγούμενες πρωτοβουλίες

Από το 1974 έως το 2005 το Κυπριακό έχει μια εντυπωσιακή πορεία στη διεθνή πολιτική σκηνή από πλευράς ενασχολήσεως διεθνών οργανισμών και συλλογής ψηφισμάτων. Μεταξύ άλλων θα πρέπει να αναφερθούν 89 ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας, 12 ψηφίσματα της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών και 4 από επιτροπές του ΟΗΕ, 27 ψηφίσματα από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 26 αναφορές στα συμπεράσματα Συνόδων Κορυφής της προεδρίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης και 16 αποφάσεις και συστάσεις της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης⁶”.

“Το Σχέδιο Ανάν δεν υπήρξε η μοναδική προσπάθεια των μεγάλων δυνάμεων και του ΟΗΕ να επιλύσουν το Κυπριακό. Από το 1978 έως το 1992 είχαν κατατεθεί από τη διεθνή κοινότητα τέσσερις διαφορετικές προτάσεις. Όλες οι προτάσεις βασίζονταν στις συμφωνίες κορυφής Μακαρίου και Κυπριακού με το Ραούφ Ντενκτάς κατά τη δεκαετία του 1970, που είχαν ως βασικό

4 Βενιζέλος-Ιγνατίου-Μελέτης, *Σχέδιο Ανάν, το μυστικό παζάρι*, σελ. 11

5 Συρίγος Άγγελος *Σχέδιο Ανάν, οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος*, σελ. 40-41

6 Συρίγος Άγγελος *Σχέδιο Ανάν, οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος*, σελ. 57

σημείο την αποδοχή της διζωνικής και δικοινοτικής ομοσπονδίας⁷”.

Πιο συγκεκριμένα, “τη 12η Φεβρουαρίου 1977 πραγματοποιήθηκε η δεύτερη συνάντηση κορυφής Μακαρίου-Ντενκτάς. Κατά τη συνάντηση αυτή συμφωνήθηκαν τέσσερις “κατευθυντήριες γραμμές” για το μελλοντικό καθεστώς της Κύπρου. Η πλέον σημαντική από αυτές ήταν ότι η Κύπρος θα ήταν δικοινοτική, ομοσπονδιακή δημοκρατία (bi-communal federal Republic)⁸”.

Οι κατευθυντήριες γραμμές επαναβεβαιώθηκαν στη συμφωνία των δέκα σημείων κατά τη συνάντηση κορυφής Κυπριανού-Ντενκτάς τη 19η Μαΐου 1979. Κατά τις συνομιλίες που ακολούθησαν προέκυψε το θέμα της διζωνικότητας της ομοσπονδίας. Στις συνομιλίες που ακολούθησαν τον Ιούνιο του 1979 οι Τούρκοι αξίωσαν την αποδοχή από την ελληνοκυπριακή πλευρά του όρου “διζωνικότητα”. Η ελληνοκυπριακή πλευρά συγκατατέθηκε δίνοντας διαφορετικό ορισμό από την τουρκοκυπριακή⁹. Το ακριβές περιεχόμενο του όρου “διζωνικός” σήμαινε κατά τους Ελληνοκύπριους δύο περιφέρειες με περιορισμένα δικαιώματα και κυριαρχία. Ήταν ταυτόσημο με τον όρο “διπεριφερειακός”. Αντιθέτως κατά τους Τουρκοκύπριους ο όρος “διζωνικός” σήμαινε την ύπαρξη δύο ομόσπονδων και απολύτως κυρίαρχων σε πολλά θέματα κρατών. Η ελληνοκυπριακή πλευρά έριξε το βάρος της στην έκταση των δικαιωμάτων και αρμοδιοτήτων που θα είχε η κάθε πλευρά στη ζώνη της. Το κρίσιμο όμως ήταν ότι γινόταν αποδεκτός ο εδαφικός διαχωρισμός των δύο κοινοτήτων στο μελλοντικό κράτος η κάθε κοινότητα θα είχε τη ζώνη της, η οποία θα λειτουργούσε ως ένα οιονεί έθνος-κράτος μέσα στην ομοσπονδία¹⁰”.

Υπήρξαν τέσσερις μείζονες πρωτοβουλίες εκ μέρους της διεθνούς κοινότητας για την επίλυση του Κυπριακού πριν από την κατάθεση του Σχεδίου Ανάν.

Η πρώτη πρωτοβουλία ήταν το “κοινό πλαίσιο διακανονισμού” που υποβλήθηκε από κοινού από την αμερικανική, τη βρετανική και την καναδική κυβέρνηση προς Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους το Νοέμβριο του 1978 και στα βασικά του σημεία εμφανίζει σημαντικές ομοιότητες με το τελικό Σχέδιο Ανάν. Πιο συγκεκριμένα, προέβλεπε:

- Δημιουργία ενός δικοινοτικού ομοσπονδιακού κράτους όπου απαγορευόταν η ολική ή μερική ένωση με άλλο κράτος και κάθε κοινότητα είχε τη δική της συνιστώσα περιοχή (constituent region) στην οποία διέθετε και την πλειοψηφία, πρόβλεψη ανάλογη με αυτή για τις “συνιστώσες πολιτείες” του Σχεδίου Ανάν.
- Περιορισμένες αρμοδιότητες της ομοσπονδιακής κυβέρνησης που περιορίζονταν στους τομείς των εξωτερικών υποθέσεων, της εξωτερικής άμυνας, του νομίσματος και της κεντρικής τράπεζας, του εμπορίου μεταξύ των δύο “συνιστωσών περιοχών” και του

7 Συρίγος Αγγελος Σχέδιο Ανάν, οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος, σελ. 42

8 Συρίγος Αγγελος Σχέδιο Ανάν, οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος, σελ. 92

9 Παναγιωτίδης Νίκος “Κυπριακό: 46 χρόνια διακοινοτικές συνομιλίες” <http://icmu.nyc.gr/>

10 Συρίγος Αγγελος Σχέδιο Ανάν, οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος, σελ. 93

εξωτερικού, των επικοινωνιών, των τελωνείων, της μετανάστευσης και της πολιτικής αεροπορίας. Εύρος αρμοδιοτήτων που που εμφανίζει μεγάλη ταύτιση με τις προβλεπόμενες στο Σχέδιο Ανάν.

- Ύπαρξη άνω και κάτω Βουλής, όπου μεν στην πρώτη η κατανομή των εδρών ήταν ίση μεταξύ των δύο κοινοτήτων, ενώ στη δεύτερη υπήρχε εκπροσώπηση αναλογική του πληθυσμού του νησιού. Τη νομοθετική εξουσία την ασκούσαν από κοινού τα δύο σώματα ενώ προβλεπόταν ότι αν κάποιος νόμος καταψηφιζόταν στην άνω Βουλή, μπορούσε να ισχύσει αν υπερψηφιζόταν από τα 2/3 των βουλευτών της κάτω Βουλής, πρόβλεψη που αποτελεί σημαντική διαφοροποίηση από τα προβλεπόμενα του Σχεδίου Ανάν.
- Συμμετοχή ξένου στη σύνθεση του Ανώτατου Δικαστηρίου, πέραν της συμμετοχής ενός Ελληνοκυπρίου και ενός Τουρκοκυπρίου, με αρμοδιότητα την ερμηνεία του Συντάγματος.
- Εδαφικά όρια κάθε “συνιστώσας περιοχής” που θα ήταν αντικείμενο διαπραγματεύσεως, με τα κριτήρια που προέβαλαν οι δύο πλευρές να είναι διαφορετικά, καθώς οι Τουρκοκύπριοι πρόκριναν την οικονομική βιωσιμότητα και παραγωγή και την ασφάλεια ενώ οι Ελληνοκύπριοι τη γαιοκτησία, την πληθυσμιακή αναλογία και τους ιστορικούς παράγοντες.
- Παρουσία ξένων στρατευμάτων όπου προβλεπόταν η αποχώρηση όλων των μη κυπριακών στρατευμάτων ενώ θα εξεταζόταν η πιθανότητα πλήρους αποστατικοποίησης του νησιού.

“Το σημείο ισορροπίας που προβλέπεται στο “κοινό πλαίσιο διακανονισμού” ήταν η άνω και η κάτω Βουλή. Τυχόν εμπόδια δυσλειτουργίας του συστήματος μπορούσαν να υπερπηδηθούν με ειδικές πλειοψηφίες εντός αυτών των οργάνων. Η πρόβλεψη αυτή διαφέρει ριζικά από τον τρόπο λειτουργίας του Σχεδίου Ανάν, όπου το κλειδί για την ισορροπία όλου του συστήματος είναι το Ανώτατο Δικαστήριο¹¹”.

Η δεύτερη πρωτοβουλία εκκίνησε με την κατάθεση εκ μέρους του τότε Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ Χαβιέ Πέρεζ ντε Κουεγιάρ ενός “Σχεδίου Πλαισίου Συμφωνίας για το Κυπριακό”. Και σε αυτήν την πρωτοβουλία βάση για τη δομή του κράτους, που διέθετε μια διεθνή προσωπικότητα και μια ιθαγένεια, ήταν μια δικοινοτική ομοσπονδία που αποτελούνταν από δύο επαρχίες ή ομοσπονδιακά κράτη/πολιτείες. Η νέα πρωτοβουλία προέβλεπε¹²:

- Ως προς τις αρμοδιότητες της ομοσπονδιακής κυβέρνησης, αυτές εκτείνονταν στα εξωτερικά θέματα, τα δημοσιονομικά, τις τηλεπικοινωνίες, τους φυσικούς πόρους, την ασφάλεια και την άμυνα (αν και οι δύο τελευταίες θα καθορίζονταν σε συνδυασμό με τις συνθήκες εγγυήσεων και συμμαχίας).
- Η νομοθετική εξουσία ήταν κατανεμημένη σε δύο νομοθετικά σώματα, όπου στην άνω

11 Συρίγος Άγγελος Σχέδιο Ανάν, οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος, σελ. 97

12 Συρίγος Άγγελος Σχέδιο Ανάν, οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος, σελ. 98-99

Βουλή θα υπήρχε ίση εκπροσώπηση Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων, ενώ στην κάτω Βουλή η αναλογία ήταν 70-30 υπέρ των Ελληνοκυπρίων. Για τη νομοθετική λειτουργία σε σημαντικά θέματα απαιτούνταν χωριστές πλειοψηφίες των βουλευτών κάθε κοινότητας και στα δύο όργανα.

- Στη σύνθεση του υπουργικού συμβουλίου παρέμενε η αναλογία 7 προς 3 ενώ για τη λήψη αποφάσεων αρκούσε η απλή πλειοψηφία με την προϋπόθεση της υπερψήφισης έστω από έναν Τουρκοκύπριο.
- Στο σύστημα διακυβέρνησης προβλέπεται η ύπαρξη Ελληνοκύπριου προέδρου και Τουρκοκύπριου αντιπροέδρου, οι οποίοι είχαν και οι δύο δικαίωμα βέτο από κοινού ή χωριστά επί όλων των νόμων της Βουλής και των αποφάσεων του υπουργικού συμβουλίου.
- Στο Συνταγματικό Δικαστήριο προβλεπόταν εκ νέου η συμμετοχή ξένου δικαστή.
- Πρόβλεψη Επιτροπής Συμφιλίωσης για την αντιμετώπιση κρίσεων, με τη συμμετοχή τριών Ελληνοκυπρίων και δύο Τουρκοκύπριων, όπου οι αποφάσεις λαμβάνονταν με απλή πλειοψηφία στην οποία έπρεπε να συμμετέχει τουλάχιστον ο ένας Τουρκοκύπριος.
- Ως προς τα εδαφικά όρια, η έκταση της τουρκοκυπριακής επαρχίας οριζόταν στο 29%+ ενώ επισημαινόταν από το Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ ότι έπρεπε να λαμβάνεται υπόψη η συμφωνία κορυφής Μακαρίου-Ντενκτάς του 1977, ιδίως ως προς τη δυνατότητα επανεγκατάστασης Ελληνοκυπρίων σε περιοχές υπό τουρκοκυπριακό έλεγχο.

Η κυπριακή κυβέρνηση απέρριψε το “Πλαίσιο Συμφωνίας Κουεγιάρ” καθώς προέβλεπε πλήρη πολιτική ισοτιμία μεταξύ των δύο κοινοτήτων ενώ υπερεκπροσωπούσαν οι Τουρκοκύπριοι σε όλα τα ομοσπονδιακά όργανα, επέκτεινε το δικαίωμα αρνησικυρίας σε όλα τα θέματα νομοθετικής και εκτελεστικής εξουσίας, απουσίαζε η ρητή αναφορά για την επιστροφή των προσφύγων στις οικείες τους ενώ διατυπώνονταν ερωτηματικά για την αυτοτελή νομική προσωπικότητα της τουρκοκυπριακής επαρχίας ή κράτους/πολιτείας.

Ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ Κουεγιάρ επανήλθε το 1989, με τη “Δέσμη Ιδεών” τα βασικότερα σημεία της οποίας προέβλεπαν¹³:

- Οι δύο εδαφικές περιοχές αναφέρονταν μόνο ως κράτη (ή πολιτείες) και όχι ως επαρχίες.
- Σε κάθε κράτος/πολιτεία θα υπήρχε καθαρή πλειοψηφία της κυρίαρχης κοινότητας.
- Η ασφάλεια στο εσωτερικό των δύο κρατών/πολιτειών προβλέπονταν ως εσωτερική αρμοδιότητα της κάθε πολιτείας.
- Η συνταγματική διάρθρωση της ομοσπονδίας θα γινόταν ύστερα από χωριστά δημοψηφίσματα στις δύο κοινότητες.

13 Συρίγος Αγγελος Σχέδιο Ανάν, οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος, σελ. 100-101

- Τα δύο κράτη/πολιτείες θα είχαν το δικαίωμα να συνάπτουν συμφωνίες με ξένες κυβερνήσεις στους τομείς της αρμοδιότητάς τους.
- Οι πρόεδροι της άνω και κάτω Βουλής δεν μπορούσαν να προέρχονται από την ίδια κοινότητα.
- Ο πρόεδρος και ο αντιπρόεδρος προέρχονταν από διαφορετικές κοινότητες.
- Το δικαίωμα αρνησικυρίας του προέδρου και του αντιπροέδρου περιοριζόνταν μόνο σε θέματα άμυνας, ασφάλειας, εξωτερικής πολιτικής, προϋπολογισμού, φορολογίας, μεταναστεύσεως και ιθαγένειας.
- Στο ανώτατο δικαστήριο προβλεπόταν η συμμετοχή μόνο Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων σε ίσους αριθμούς.
- Τα δικαιώματα εγκαταστάσεως και ιδιοκτησίας των μελών της μιας κοινότητας στο έδαφος του κράτους/πολιτείας της άλλης κοινότητας μπορούσαν να ασκηθούν με ποσοστώσεις.
- Οι εδαφικές ανακατατάξεις θα είχαν ως στόχο να επιτρέψουν την επαναγκατάσταση μεγάλου αριθμού Ελληνοκυπρίων σε έδαφος που περνούσε στον έλεγχο της ελληνοκυπριακής κοινότητας. Οι λοιποί Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι θα είχαν δικαίωμα να επιλέξουν αν επιθυμούν σε περιοχή υπό τον έλεγχο της άλλης κοινότητας.
- Η ομόσπονδη κυβέρνηση θα λάμβανε ειδικά μέτρα για τη μείωση της οικονομικής ανισότητας μεταξύ των δύο κοινοτήτων.

Αυτή τη φορά ήταν η κυπριακή κυβέρνηση που δέχτηκε ως βάση διαπραγμάτευσης τη “Δέσμη Ιδεών Κουεγιάρ” σε αντίθεση με την τουρκοκυπριακή πλευρά που την απέρριψε, ενδεικτικό ότι υπήρξε σαφής διαφοροποίηση στην ισορροπία της “Δέσμης” ανάμεσα στις δύο πλευρές.

Το 1992 ο νέος Γ.Γ. του ΟΗΕ Μπούτρος Μπούτρος Γκάλι κατέθεσε μια τροποποιημένη “Δέσμη Ιδεών” όπου βασικός άξονας παρέμενε η ομοσπονδία που βασιζόταν στις δύο κοινότητες. Τα βασικά στοιχεία της νέας πρωτοβουλίας προέβλεπαν¹⁴:

- Η πολιτική ισότητα παρέμενε ουσιαστικό στοιχείο του διακανονισμού. Σε όλα τα ομοσπονδιακά όργανα υπήρχε συμμετοχή και των δύο κοινοτήτων, ενώ μέσω της θέσπισης προνοιών εμποδιζόταν η λήψη αποφάσεων χωρίς τη συναίνεση προς αυτό και των δύο κοινοτήτων.
- Οι αρμοδιότητες που δεν έχουν ανατεθεί ρητώς στην ομοσπονδιακή κυβέρνηση θα ασκούνται από τα δύο κράτη/πολιτείες. Η ομοσπονδιακή κυβέρνηση είχε αρμοδιότητες σε περιορισμένα θέματα (εξωτερικές υποθέσεις, Κεντρική Τράπεζα, τελωνεία, μετανάστευση

14 Συρίγος Αγγελος Σχέδιο Ανάν, οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος, σελ. 104-105

και ιθαγένεια, ομοσπονδιακά δικαστήρια και δημόσιες υπηρεσίες, συντονισμός σε τουριστικά, περιβαλλοντικά και βιομηχανικά θέματα).

- Υπήρχε ρητή πρόβλεψη ότι κάθε ομόσπονδο κράτος/πολιτεία θα διοικείται από μια κοινότητα.
- Η νομοθετική εξουσία απαρτιζόταν από την άνω και την κάτω Βουλή, όπου στη μεν πρώτη υπήρχε αναλογία 50-50% μεταξύ των δύο κοινοτήτων, ενώ στη δεύτερη η αναλογία διαμορφώνεται σε 70-30% υπέρ των Ελληνοκυπρίων.
- Ως προς τη διεθνή προσωπικότητα, το ομοσπονδιακό κράτος θα είχε μια κυριαρχία και μια διεθνή προσωπικότητα.
- Προβλεπόταν ένας ατελής μηχανισμός επίλυσης κρίσεων μέσω μιας επιτροπής που θα αποτελείτο από έναν Ελληνοκύπριο και έναν Τουρκοκύπριο βουλευτή.
- Ο πρόεδρος και ο αντιπρόεδρος είχαν από κοινού και χωριστά δικαίωμα αρνησικυρίας για αποφάσεις της Βουλής και αναπομπής για επανεξέταση πράξεων τόσο της νομοθετικής όσο και της εκτελεστικής εξουσίας.
- Στο Ανώτατο Δικαστήριο συμμετέχει ίσος αριθμός Ελληνοκύπριων και Τουρκοκύπριων δικαστών.
- Ως προς τις τρεις ελευθερίες, η διακίνηση προσώπων εξασφαλίζεται χωρίς περιορισμούς, ενώ η εγκατάσταση και η ιδιοκτησία εφαρμόζεται σε συνδυασμό με τη συμφωνία του 1977 που προβλέπει διευθετήσεις ειδικές για την τουρκοκυπριακή κοινότητα.
- Ως προς τις συνθήκες εγγυήσεως προβλέπεται η διατήρησή τους.
- Ως προς την άμυνα, επιτρεπόταν η διατήρηση ίσου αριθμού ελληνοκυπριακών και τουρκοκυπριακών δυνάμεων έως ότου επιτευχθεί ο στόχος της αποστρατικοποίησης.
- Μαζί με τη Δέσμη Ιδεών παρουσιάστηκε από το Γενικό Γραμματέα ένας χάρτης που υποδείκνυε ποιες περιοχές θα επιστρέφονταν στο ελληνοκυπριακό κράτος/πολιτεία, στις οποίες περιλαμβάνονταν η Μόρφου, η Αμμόχωστος και θύλακες στο Ριζοκάρπασο.

Η “Δέσμη Ιδεών Γκάλι” αντιμετωπίστηκε αρνητικά από την τουρκοκυπριακή πλευρά αλλά και με σκεπτικισμό και από την ελληνοκυπριακή πλευρά.

Από το Ελσίνκι στο Σχέδιο Ανάν

Ο καταλύτης που επιτάχυνε τις προσπάθειες της διεθνούς κοινότητας να επιλυθεί το Κυπριακό ήταν η προοπτική ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Πράγματι, στη Σύνοδο Κορυφής της Ε.Ε. στην Κέρκυρα τον Ιούνιο του 1994 συμφωνήθηκε ότι η Κυπριακή Δημοκρατία και η Μάλτα θα περιλαμβάνονταν στην επόμενη διεύρυνση. Είχε προηγηθεί

σχετική γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που αναγνώριζε ότι δεν υπήρχε κάποιο θεσμικό πρόβλημα για την ένταξη της Κύπρου στην Ε.Ε.

Όμως “η Κυπριακή Δημοκρατία παρέμενε όμηρος του πολιτικού της προβλήματος. Η άποψη που κυριαρχούσε μεταξύ των ισχυρών εταίρων – η Γερμανία, η Βρετανία, η Γαλλία και η Ολλανδία είχαν υπογράψει και σχετική δήλωση – έθετε ως προϋπόθεση για την ένταξη της Κύπρου την προηγούμενη επίλυση του Κυπριακού¹⁵”.

“Οι ηγέτες της G8, μετά τη συνάντησή τους στην Κολωνία στο Romisch-Germanisches Museum, στις 10 Ιουνίου 1999, αναφερόμενοι για πρώτη φορά στο Κυπριακό, ζήτησαν από το γενικό γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών να καλέσει την ελληνική και την τουρκική πλευρά για τη διεξαγωγή διαπραγματεύσεων. Κατά τις διαπραγματεύσεις δεν θα υπάρχουν προϋποθέσεις, όλα τα θέματα θα τεθούν στην τράπεζα των διαπραγματεύσεων, οι διαπραγματεύσεις θα συνεχιστούν με καλή πίστη μέχρι την επίτευξη μιας συνολικής διευθέτησης και θα ληφθούν πλήρων υπ' όψιν όλα τα σχετικά ψηφίσματα του ΟΗΕ¹⁶”. Στα τέλη του ίδιου μήνα, ακολούθησε η έκθεση του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ προς το Συμβούλιο Ασφαλείας, στην οποία εξέφραζε την άποψη ότι τελική συμφωνία θα μπορούσε να επιτευχθεί μόνο μέσα από συνολικές διαπραγματεύσεις στις οποίες θα εμπλέκονται άμεσα οι δύο ηγέτες.

Πράγματι, το Δεκέμβριο του ίδιου έτους ξεκίνησαν οι εκ του σύνεγγυς επαφές συνολικά διεξήχθησαν πέντε γύροι μέχρι το Νοέμβριο του 2000, οι οποίες διακόπηκαν με υπαιτιότητα του Ραούφ Ντενκτάς.

Παράλληλα, στη Σύνοδο Κορυφής της Ε.Ε. στο Ελσίνκι, αναγνωρίστηκε ρητώς ότι η επίλυση του Κυπριακού δεν αποτελεί προϋπόθεση για την ένταξη του νησιού στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η πιθανότητα ένταξης της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση αντιμετωπίστηκε με σκεπτικισμό από τις ΗΠΑ και κύκλοι του αμερικανικού υπουργείου Εξωτερικών ανέφεραν χαρακτηριστικά ότι “θεωρούσαν εντελώς ακραία την άποψη ότι η Κύπρος πρόκειται να ενταχθεί στην Ε.Ε. χωρίς να έχει λυθεί το πολιτικό της πρόβλημα και χωρίς να υπάρχει σύμφωνη γνώμη της Τουρκίας¹⁷”.

Το Δεκέμβριο του 2001 συναντήθηκαν για πρώτη φορά Κληρίδης και Ντενκτάς, με την παρουσία του Γ.Γ. του ΟΗΕ και ακολούθησαν 4 γύροι συνομιλιών χωρίς αποτέλεσμα. Την 11η Νοεμβρίου του 2002 ο Κόφι Ανάν κατέθεσε ένα λεπτομερές σχέδιο για συνολική διευθέτηση του Κυπριακού. Η ελληνική κυβέρνηση χαρακτήρισε αμέσως το σχέδιο ως “ιστορική ευκαιρία”,

15 Βενιζέλος-Ιγνατίου-Μελέτης, *Σχέδιο Ανάν, το μυστικό παζάρι*, σελ. 21

16 Συρίγος Αγγελος *Σχέδιο Ανάν, οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος*, σελ. 117

17 Συρίγος Αγγελος *Σχέδιο Ανάν, οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος*, σελ. 121

ασκώντας εμμέσως πίεση προς την ελληνοκυπριακή πλευρά να δεχθεί το σχέδιο ως βάση για διαπραγμάτευση. Στις 18 του ίδιου μηνός η ελληνοκυπριακή πλευρά αποδέχθηκε το σχέδιο ως βάση και ακολούθησε η τουρκοκυπριακή πλευρά στις 27η Νοεμβρίου.

Στις 10η Δεκεμβρίου του 2002 ο Γ.Γ. κατέθεσε τη δεύτερη εκδοχή του σχεδίου του, την οποία έπρεπε να αποδεχτούν πριν από τη Σύνοδο Κορυφής της Κοπεγχάγης. Ασκήθηκαν ασφυκτικές πιέσεις στην ελληνοκυπριακή πλευρά να υπογράψει ακόμα και μονομερώς, με στόχο την πρόκληση ενδεχόμενων προβλημάτων στη διαδικασία ένταξης, ακόμα και προσπαθώντας να την εμφανίσουν ως αδιαλλακτή, ενώ ήταν ξεκάθαρο ότι η στάση του Ραούφ Ντενκτάς ναρκοθετούσε κάθε πιθανή εξέλιξη. Μετά την αρνητική στάση των Τουρκοκυπρίων, το Συμβούλιο της Κοπεγχάγης αποφάσισε την χωρίς όρους ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση¹⁸.

Η επόμενη προσπάθεια του Κόφι Ανάν να γίνει αποδεκτό το σχέδιό του, στην τρίτη του εκδοχή που επέδωσε στις 26 Φεβρουαρίου 2003, έθετε ως προϋπόθεση την παραπομπή του σχεδίου σε δημοψήφισμα έως τις 30 Μαρτίου του ίδιου έτους, 16 μόλις μέρες πριν από την υπογραφή της συνθήκης προσχώρησης της Κύπρου στην Ε.Ε. Μάλιστα είχε προβλεφθεί, στην περίπτωση που το Σχέδιο Ανάν γινόταν αποδεκτό πριν την υπογραφή προσχώρησης, ειδικό πρωτόκολλο που καθόριζε μόνιμη απόκλιση από το κοινοτικό κεκτημένο σε ορισμένα ζητήματα ιδιοκτησίας και κατοικίας Κυπρίων πολιτών, εφαρμογής της ευρωπαϊκής πολιτικής άμυνας και ασφάλειας, εκπροσωπήσεως στο ευρωπαϊκό κοινοβούλιο και μετανάστευσης τούρκων πολιτών. Στις 10 Μαρτίου 2003 οι δύο πλευρές συναντήθηκαν στη Χάγη, όπου η απόλυτη άρνηση του Ντενκτάς να αποδεχτεί τη διαδικασία των δημοψηφισμάτων οδήγησε τη διάσκεψη σε νέα αποτυχία. Η ελληνοκυπριακή πλευρά, από πλευράς της, αποδέχτηκε επί της αρχής τη διεξαγωγή δημοψηφισμάτων θέτοντας ως όρο τη συμπλήρωση των κενών του Σχεδίου, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονταν τα συντάγματα των δύο συνιστωσών πολιτειών¹⁹.

Επόμενη ημερομηνία-ορόσημο της διαμεσολαβητικής προσπάθειας του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ ήταν η επερχόμενη ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση την 1η Μαΐου 2004. Δύο σημαντικά γεγονότα που επηρέασαν τη στάση της τουρκικής πλευράς συνέβησαν μετά την αποτυχία της συνάντησης της Χάγης. Πρώτον, η χαλάρωση των τουρκικών μέτρων ελέγχου διακίνησης προς τα κατεχόμενα με αποτέλεσμα χιλιάδες Ελληνοκύπριοι να περάσουν την Πράσινη Γραμμή. Δεύτερον, η δεξαγωγή “εκλογών” στα κατεχόμενα την 14η Δεκεμβρίου 2003, όπου οδήγησε στην ανάληψη της “πρωθυπουργίας” από το Μεχμέτ Αλή Ταλάτ, αντίπαλο του Ντενκτάς και σαφώς πιο διαλλακτικό στις προσπάθειες του Γ.Γ. του ΟΗΕ, εξέλιξη που ερμηνεύτηκε και ως ενδεχόμενη διαφοροποίηση στην στάση της Τουρκίας στο Κυπριακό.

18 Συρίγος Αγγελος Σχέδιο Ανάν, οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος, σελ. 125

19 Συρίγος Αγγελος Σχέδιο Ανάν, οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος, σελ. 127

Ο Γενικός Γραμματέας κάλεσε τους ηγέτες των δύο κοινοτήτων στις 4 Φεβρουαρίου 2003 στη Νέα Υόρκη για να επαναλάβουν τις διαπραγματεύσεις από τις 10 του μηνός. Στις 13 Φεβρουαρίου ο Κόφι Ανάν ανακοίνωσε τη συμφωνία των δύο πλευρών για την διαδικασία που επρόκειτο να ακολουθηθεί. Σύμφωνα με αυτήν “τα δύο μέρη δεσμεύτηκαν να διαπραγματευτούν με καλή πίστη στη βάση του Σχεδίου για την επίτευξη συνολικής διευθέτησης του κυπριακού προβλήματος μέσω χωριστών δημοψηφισμάτων πριν την 1η Μαΐου 2004. Τα μέρη θα επιδιώξουν να συμφωνήσουν πάνω σε αλλαγές και να ολοκληρώσουν το σχέδιο μέχρι τις 22 Μαρτίου 2004 ώστε να παραγάγουν τελικό κείμενο. Σε περίπτωση απουσίας μιας τέτοιας συμφωνίας ο Γ.Γ. Θα συγκαλέσει συνάντηση των δύο πλευρών, με τη συμμετοχή της Ελλάδας και της Τουρκίας, μέχρι τις 29 Μαρτίου. Σε έσχατη ανάγκη, στην περίπτωση συνεχιζόμενου και επίμονου αιδεξόδου, τα μέρη έχουν καλέσει τον Γ.Γ. να χρησιμοποιήσει τη διακριτική του ευχέρεια για να οριστικοποιήσει το κείμενο που θα υποβληθεί σε δημοψηφίσματα στη βάση του σχεδίου του²⁰”.

Τα δύο κρίσιμα σημεία της συμφωνίας ήταν πρώτον ότι σε περίπτωση μη συμφωνίας των δύο πλευρών, ο Γ.Γ. είχε το δικαίωμα να συμπληρώσει και να οριστικοποιήσει το κείμενο μόνος του και δεύτερον, το τελικό κείμενο θα ετίθετο σε δημοψήφισμα πριν από την 1η Μαΐου, ημερομηνία ένταξης της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η ανακοίνωση της Νέας Υόρκης περιλαμβάνει σημαντικές αποκλίσεις από παραδοσιακές θέσεις των δύο πλευρών, καθώς η μεν τουρκοκυπριακή πλευρά αποδέχεται την επίλυση του Κυπριακού στη βάση μιας ομοσπονδίας, σε αντίθεση με την πάγια τουρκοκυπριακή επιδίωξη συνομοσπονδιακής λύσης μεταξύ δύο κυρίαρχων κρατών, η δε ελληνοκυπριακή πλευρά αποδεχόταν την προοπτική μιας τετραμερούς διάσκεψης, που πρώτη φορά αποτυπωνόταν σε κείμενο των Ηνωμένων Εθνών.

Μετά από διαπραγματεύσεις σε τεχνικό επίπεδο μεταξύ των δύο πλευρών, για περίπου ένα μήνα στην Κύπρο, όπου δεν σημειώθηκε ιδιαίτερη πρόοδος, ακολούθησε η τετραμερής διάσκεψη στη Λουκέρνη, όπου οι πλευρές δεν μετακινήθηκαν από τις βασικές τους θέσεις, με αποτέλεσμα ο Γενικός Γραμματέας να ασκήσει το δικαίωμα που του παρείχε η Συμφωνία της Νέας Υόρκης και οριστικοποίησε το κείμενο του Σχεδίου στις 31 Μαρτίου 2004.

Παρότι οι δημοσκοπήσεις έδειχναν ότι οι Ελληνοκύπριοι σκόπευαν να απορρίψουν το σχέδιο μαζικά, ενώ αντιθέτως οι Τουρκοκύπριοι θα το υπερψήφιζαν, “ο ΟΗΕ όχι μόνο δεν προχώρησε σε κινήσεις που θα αναιρούσαν την εντύπωση ότι το σχέδιο ήταν μονομερές υπέρ των Τουρκοκυπρίων, αλλά την ενίσχυσε. Με αυτόν τον τρόπο ουσιαστικά προδιέγραψε την ψήφο των Ελληνοκυπρίων²¹”. Τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος της 24ης Απριλίου 2004 ήταν

20 Συρίγος Αγγελος Σχέδιο Ανάν, οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος, σελ. 132

21 Συρίγος Αγγελος Ελληνοτουρκικές Σχέσεις, σελ. 628

αναμενόμενο. Το 64,9% των Τουρκοκυπρίων και των εποίκων υπερψήφισαν το σχέδιο Ανάν, ενώ αντιθέτως το 75,8% των Ελληνοκυπρίων απέρριψε το σχέδιο.

Βασικές πρόνοιες του Σχεδίου Ανάν

Το Σχέδιο Ανάν όπως παρουσιάστηκε στην τέταρτη αναθεωρημένη εκδοχή του της 31ης Μαρτίου 2004, διορθωμένη σε ορισμένα σημεία της μέχρι τη 18η Απριλίου 2004, είναι ένα ογκωδέστατο κείμενο που χαρακτηρίζεται από πολυμέρεια και πολυπλοκότητα καθώς και από πολλαπλότητα εγγράφων και ρυθμίσεων. Αποτελείται από εννέα χιλιάδες σελίδες που περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων μια Ιδρυτική Συμφωνία, τρία Συντάγματα, τρεις ομοσπονδιακούς συνταγματικούς νόμους, τριανταπέντε ομοσπονδιακούς νόμους, τρεις συμφωνίες συνεργασίας μεταξύ του ομόσπονδου κράτους και των δύο πολιτειών, έναν κατάλογο από 1.134 διεθνείς συμφωνίες που επρόκειτο να δεσμεύουν το νέο κράτος, τρία συμπληρωματικά πρωτόκολλα σε διεθνείς συνθήκες του 1960, τα ακριβή όρια των εδαφικών διευθετήσεων μεταξύ των δύο πολιτειών και τη λειτουργία της Επιτροπής που θα ανελάμβανε να εκκαθαρίσει τα περιουσιακά ζητήματα²².

Αυτό το ογκώδες κείμενο περιλάμβανε εξαντλητικές ρυθμίσεις για κάθε λεπτομέρεια της κοινωνικής, οικονομικής, πολιτικής ζωής του νέου κράτους, “της Ενωμένης Κύπρου”. Στην ανάλυσή μας θα εστιάσουμε σε μια συνοπτική παρουσίαση των προνοιών του Σχεδίου εκείνων που καταδεικνύουν ή αποτυπώνουν τις επιδιώξεις των μεγάλων δυνάμεων που εμπλέκονται στο ζήτημα του Κυπριακού.

Οι βασικοί άξονες στους οποίους βασίζεται η διαμεσολαβητική πρωτοβουλία του Γενικού Γραμματέα Κόφι Ανάν επιδιώκουν να προσεγγίσουν, με περισσότερη ή λιγότερη επιτυχία, τις βασικές αιτιάσεις και θέσεις που είχαν υπάρξει σε όλη την πορεία επίλυσης του Κυπριακού.

“Πρώτος άξονας η δημιουργία ενός συστήματος ομοσπονδιακού κράτους που αποτελείται από δύο ισότιμες, εθνοτικά ομοιογενείς πολιτείας. Η κάθε Πολιτεία διατηρεί την ξεχωριστή εθνική ταυτότητα της πλειοψηφούσας ομάδας. Και οι δύο πολιτείες έχουν τις ίδιες ακριβώς εξουσίες και αρμοδιότητες στο εσωτερικό τους, εξουσίες που είναι εκτεταμένες σε σχέση με εκείνες του ομοσπονδιακού κράτους. Η δυνατότητα παρέμβασης των οργάνων του ομοσπονδιακού κράτους στη λειτουργία των δύο κρατών περιορίζεται μόνο σε ζητήματα συμμόρφωσης στα κανονιστικά κείμενα που περιλαμβάνονται στο Σχέδιο Ανάν, διασφαλίζοντας την αυτοδιοίκηση των δύο εθνοτικών ομάδων σε επίπεδο Πολιτείας.

Δεύτερος άξονας η υιοθέτηση της αρχής της ισότητας των δύο κοινοτήτων στη λήψη αποφάσεων, αντί της αρχής της πλειοψηφίας. Μια ισότητα που προκρίνει ως βάση λήψης των

22 Συρίγος Αγγελος Σχέδιο Ανάν, οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος, σελ. 39-40

αποφάσεων, σε πρώτη φάση, τη συναίνεση μεταξύ των δύο κοινοτήτων και όταν αυτή δεν επιτυγχάνεται, την υποχρεωτική συμμετοχή συγκεκριμένου αριθμού Τουρκοκυπριών στη λήψη αποφάσεων.

Τρίτος άξονας, ως συνέπεια του πρώτου και του δεύτερου, ήταν η απόδοση στο ομοσπονδιακό κράτος ελάχιστων αρμοδιοτήτων και λειτουργιών, ως αποτέλεσμα του φόβου για την έλλειψη καλής θέλησης και συναινετικής αντίληψης μεταξύ των δύο πλευρών. Μέσω αυτής της επιλογής περιορίζονταν δραστικά τα θέματα που θα μπορούσαν να αποτελέσουν αντικείμενο διαφωνιών άρα και να εμποδίζουν τη λειτουργία του κράτους.

Τέταρτος άξονας η διασφάλιση στοιχειώδους λειτουργίας του κράτους σε περιόδους κρίσης, απαραίτητη προϋπόθεση λόγω και της πρότερης εμπειρίας με το σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας με την αδυναμία λειτουργίας της χώρας λόγω της ασυμφωνίας των δύο κοινοτήτων. Ασφαλιστική δικλείδα για τη διασφάλιση αυτής της στοιχειώδους λειτουργίας ήταν η θέσπιση του Ανωτάτου Δικαστηρίου, με τη συμμετοχή ξένων δικαστών.

Πέμπτος άξονας η μερική αποκατάσταση των αδικιών που είχαν επέλθει λόγω των γεγονότων του 1974, ζητούμενο που επιτυγχανόταν αφενός με την επιστροφή μερίδας των προσφύγων στις εστίες τους και αφετέρου με αποζημίωση των υπολοίπων.

Έκτο άξονα αποτελούσε η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ζήτημα που αναδείκνυε η τουρκοκυπριακή και τουρκική πλευρά, ως δικαιολογητική βάση της ίδιας της εισβολής αλλά και ως κορυφαίο ζητούμενο για την ειρηνική συμβίωση μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Ένα ζήτημα το οποίο πλέον θεωρείτο ότι καλύπτεται πλέον από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και το Σύμφωνο των Ηνωμένων Εθνών για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, ενώ εγγύηση προς αυτή την κατεύθυνση αποτελεί και η συμμετοχή του ενιαίου κράτους στην Ευρωπαϊκή Ένωση και το Συμβούλιο της Ευρώπης.

Τέλος, **έβδομο άξονα** αποτελεί η διατήρηση των υφιστάμενων δομών των δύο κοινοτήτων, καθώς μεταβιβάζει όλους τους θεσμούς και τον τρόπο οργάνωσης των δύο κοινοτήτων στις δύο νεοϊδρυθόμενες Πολιτείες, αποφεύγοντας να υπεισέλθει στην καθημερινή λειτουργία τους²³”.

Πέραν αυτών των αξόνων, που περιλαμβάνουν πρόνοιες που σαφώς αντανakλούν επιδιώξεις και συμφέροντα των διαφόρων εμπλεκομένων, υπάρχουν συγκεκριμένα ζητήματα που το Σχέδιο Ανάν επιδιώκει να προσεγγίσει και να ρυθμίσει, πτυχές των οποίων σχετίζονται και με τους ανωτέρω άξονες, αλλά αποτελούν και αυτοτελή ζητήματα που χρίζουν ξεχωριστής αναφοράς. Αυτά τα ζητήματα είναι ο ρόλος και η σύνθεση του Ανώτατου Δικαστηρίου, η παρουσία και νομιμοποίηση των βρετανικών βάσεων, η συνθήκη εγγύησης, οι έποικοι, η στάση του νέου κράτους όσον αφορά

23 Συρίγος Αγγελος Σχέδιο Ανάν, οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος, σελ. 158-160

στην ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε.

Ανώτατο Δικαστήριο

Το Ανώτατο Δικαστήριο²⁴ προβλεπόταν ιδιαίτερα ενεργός και κυρίαρχος σε κάθε βήμα της λειτουργίας του νέου κράτους, αφού οι αρμοδιότητές του δεν περιορίζονταν στην άσκηση δικαστικού ελέγχου αλλά επεκτείνονταν σε αρμοδιότητες που ανήκουν στη νομοθετική και εκτελεστική εξουσία.

Σύμφωνα με το άρθρο 3 του Σχεδίου Ανάν, το Ανώτατο Δικαστήριο θα διασφάλιζε ότι τα άλλα ομοσπονδιακά όργανα και οι δύο συστατικές πολιτείες θα σέβονταν το Σύνταγμα. Αποτελείται από δύο επιμέρους δικαστήρια, το Συνταγματικό Δικαστήριο και το Δικαστήριο Πρωτοβάθμιας Ομοσπονδιακής Δικαιοδοσίας. Το μεν πρώτο είχε ως αποκλειστικές αρμοδιότητες να επιλύει διαφορές μεταξύ των δύο συνιστωσών πολιτειών, μεταξύ των συνιστωσών πολιτειών και του κράτους και μεταξύ οργάνων της ομοσπονδιακής κυβέρνησης, να λειτουργεί ως εφετείο για όλες τις διαφορές που αναφέρονται σε παραβίαση της Ιδρυτικής Συμφωνίας, των ομοσπονδιακών νομοθετικών κειμένων και των διεθνών συνθηκών, το δε δεύτερο είχε πρωτογενή δικαιοδοσία για παράβαση του ομοσπονδιακού νόμου, αποσκοπώντας να αποσυμφορήσει το Συνταγματικό Δικαστήριο από δευτερεύουσες υποθέσεις.

Στη σύνθεση του Ανώτατου Δικαστηρίου προβλεπόταν η συμμετοχή έξι ελληνοκυπρίων, έξι τουρκοκυπρίων και τριών μη κυπρίων δικαστών που δεν έπρεπε να είναι πολίτες των τριών εγγυητριών δυνάμεων. Επιδίωξη αυτής της σύνθεσης ήταν ότι μέσω της συμμετοχής των ξένων δικαστών θα διασφαλιζόταν η ουδετερότητα του δικαστηρίου και κυρίως η δυνατότητά του να καταλήγει σε αποφάσεις. Ως προς την έκδοση των αποφάσεων, αρχικά επιδιωκόταν η λήψη απόφασης με ομοφωνία, ακολούθως και σε περίπτωση μη ομοφωνίας αποφάσιζαν μόνο οι κύπριοι δικαστές με απλή πλειοψηφία, και όταν ακόμα και τότε δεν μπορούσε να ληφθεί απόφαση, τότε και μόνο λάμβαναν μέρος στη διαδικασία οι τρεις ξένοι δικαστές που ψήφιζαν ενεργώντας από κοινού.

Ο κομβικός αυτός ρόλος του Ανώτατου Δικαστηρίου καθώς και η πρόβλεψη συμμετοχής ξένων δικαστών στη σύνθεσή του, δεν ήταν πρωτοφανές γεγονός για τα κυπριακά πράγματα. Και στο Σύνταγμα του 1960 προβλεπόταν η ύπαρξη Ανώτατου Δικαστηρίου, με αρμοδιότητες που άπτονταν της νομοθετικής και εκτελεστικής εξουσίας, ενώ ο μη κύπριος δικαστής χαρακτηριζόταν ως “ουδέτερος”. Βέβαια η οποιαδήποτε εμπλοκή του σε δικαστική-πολιτική διεκδικητική διαδικασία την οποία θα καθόριζε με τη δική του ψήφο θα αποτελούσε αυτόματα εμπλοκή στις λεπτές εσωτερικές πολιτικές ισορροπίες μεταξύ των δύο κοινοτήτων, μια καθόλου “ουδέτερη” λειτουργία.

24 Συρίγος Αγγελος Σχέδιο Ανάν, οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος, σελ. 228-230

Στην ανάλογη περίπτωση του Σχεδίου Ανάν, λόγω της ευρείας αρμοδιότητας του Ανώτατου Δικαστηρίου να λειτουργεί ως μηχανισμός επίλυσης διαφορών σε νομοθετικά και εκτελεστικά ζητήματα, ουσιαστικά μιλάμε για συστηματική και παράλληλη άσκηση αρμοδιοτήτων εκ μέρους του, που θα προκαλούσε σύγχυση των οργάνων²⁵. Αυτή η παράλληλη άσκηση αρμοδιοτήτων απόρρεε από το άρθρο 36 του Σχεδίου Ανάν που προέβλεπε ότι σε κάθε περίπτωση που υπήρχε αδιέξοδος στη λειτουργία κάποιου ομοσπονδιακού οργάνου, θα παρενέβαινε το Ανώτατο Δικαστήριο. Τέτοια όργανα ήταν το ομοσπονδιακό κοινοβούλιο, το Προεδρικό Συμβούλιο, τα ομοσπονδιακά υπουργεία, η Κεντρική Τράπεζα της Κύπρου, το γραφείο του Γενικού Εισαγγελέα και άλλα. Υπό όρους το Ανώτατο Δικαστήριο θα μπορούσε να υποκαταστήσει τη λειτουργία όλων αυτών των οργάνων.

Συμπερασματικά, το εύρος των αρμοδιοτήτων αλλά και η σύνθεση αυτού του κομβικού οργάνου για την εύρυθμη λειτουργία του νέου κράτους τέθηκαν στο επίκεντρο της αμφισβήτησης για τη λειτουργικότητα του οικοδομήματος που πρότεινε το Σχέδιο Ανάν καθώς αφενός η συμμετοχή ξένων δικαστών δεν εξασφάλιζε την ουδετερότητα του δικαστηρίου καθώς από τη φύση και τον τρόπο λειτουργίας του οργάνου θα λάμβανε πολιτικές ουσιαστικά αποφάσεις, ενώ ο τρόπος λήψης αποφάσεων θα ταύτιζε τους ξένους δικαστές με μία από τις δύο κοινότητες, την ίδια στιγμή που στερούνταν κάθε δημοκρατικής νομιμοποίησης έναντι του κυπριακού λαού.

Βρετανικές Βάσεις

Η στρατηγική αξία των βάσεων για το Ηνωμένο Βασίλειο είναι εξαιρετικά υψηλή²⁶. Η παρουσία επίγειου συστήματος παρακολούθησης που ανήκει στο δίκτυο του Echelon, η μοναδική πλήρως ανεπτυγμένη βάση της Royal Air Force στη Μεσόγειο, η χρήση των βάσεων ως το κορυφαίο κέντρο λογιστικής υποστήριξης για όλες τις επιχειρήσεις των Βρετανών στη Μέση Ανατολή καταδεικνύει τη σημασία τους (περαιτέρω ανάλυση της στρατηγικής σημασίας των βρετανικών βάσεων στο κεφάλαιο για τη στρατηγική του Ηνωμένου Βασιλείου στο Κυπριακό).

Οι βάσεις δόθηκαν στο πλαίσιο των συμφωνιών του 1960, έναντι ενοικίου το οποίο η Μεγάλη Βρετανία έπαψε να καταβάλλει επικαλούμενη τις διακοινοτικές ταραχές του 1963. Η νομιμότητα της διατήρησης εδάφους της Κύπρου εκ μέρους της Μεγάλης Βρετανίας για τη διατήρηση των κυρίαρχων βάσεων του, μπορούσε να αμφισβητηθεί βάσιμα καθώς συνιστά παραβίαση της αρχής της αυτοδιάθεσης των λαών και έγινε υπό την πίεση της αποικιοκρατικής δύναμης που προφανώς μπορούσε να πιέσει καταχρηστικά και να διασφαλίσει τα προνόμιά της έναντι του νέου κράτους.

25 Συρίγος Άγγελος Σχέδιο Ανάν, οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος, σελ. 235-236

26 Συρίγος Άγγελος Σχέδιο Ανάν, οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος, σελ. 268

Η προσπάθεια της Μεγάλης Βρετανίας ήταν, μέσω του Σχεδίου Ανάν, να επανεπιβεβαιώσουν τις συμφωνίες του 1960 όσον αφορά στο καθεστώς των βάσεων. Με δεδομένου ότι πλέον η Κύπρος δεν είναι μια πρώην αποικία αλλά ένα κράτος στην πύλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η διαδικασία επανεπιβεβαίωσης θα ισχυροποιούσε καθοριστικά την επιχειρηματολογία των Βρετανών στερώντας τη δυνατότητα επίκλησης της αρχής αυτοδιάθεσης των λαών. Πέραν αυτού, με το Σχέδιο Ανάν επιτυγχάνεται η εξαίρεση της εφαρμογής του κοινοτικού κεκτημένου και της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στα εδάφη των βάσεων, ενώ εκλείπει κάθε αναφορά για την καταβολή ποσών εκ μέρους της Μεγάλης Βρετανίας, εν είδει ενοικίου. Τέλος, απουσιάζει εκ νέου ο προσδιορισμός της νομικής φύσης των θαλασσιών υδάτων των βάσεων και περιορίζεται στην επιβεβαίωση της απαγόρευσης επέκτασης των κυπριακών χωρικών υδάτων στη θαλάσσια περιοχή μπροστά στις βρετανικές βάσεις.

Η συνθήκη εγγύησης

Σύμφωνα με το άρθρο 3 της Συνθήκης Εγγυήσεως του 1960 “η Ελλάδα, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Τουρκία αναγνωρίζουν και εγγυώνται την ανεξαρτησία, την εδαφική ακεραιότητα και την ασφάλεια της Δημοκρατίας της Κύπρου” ενώ το άρθρο 4 συνεχίζει αναφέροντας “εν περιπτώσει παραβιάσεως των διατάξεων της παρούσης συνθήκης, η Ελλάς, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Τουρκία αναλαμβάνουσι την υποχρέωσιν όπως συνεννοούνται επί των διαβημάτων ή των απαραίτητων μέτρων προς εξασφάλισιν του σεβασμού των εν λόγω διατάξεων. “Εν ω μέτρω μια κοινή ή συμπεφωνιμένη δράση δεν θα καθίστατο δυνατή, εκάστη των τριών εγγυητριών δυνάμεων επιφυλάσσει εις αυτήν το δικαίωμα όπως ενεργήση προς τον αποκλειστικόν σκοπόν της επαφαναφοράς της τάξεως πραγμάτων της καθιερουμένης δια της παρούσης συνθήκης”. Η Κυπριακή Δημοκρατία, που αποτελεί το θιγόμενο μέρος της Συνθήκης Εγγυήσεως δεν αποτελεί συμβαλλόμενο μέρος της, ενώ η προσπάθεια του Μακαρίου το 1964 να την καταγγείλει δεν βρήκε ανταπόκριση καν από την Αθήνα με αποτέλεσμα να υπαναχωρήσει.

Στο Σχέδιο Ανάν η εφαρμογή της Συνθήκης Εγγυήσεως συνεχίζει με την καίρια τροποποίηση στο πρώτο άρθρο της²⁷: “Η Συνθήκη Εγγυήσεως θα εφαρμοσθεί τηρουμένων των αναλογιών στη νέα κατάσταση πραγμάτων που εγκαθιδρύεται με την Ιδρυτική Συμφωνία και το Σύνταγμα της Ενωμένης Δημοκρατίας της Κύπρου και ως εκ τούτου καλύπτει, πέραν της ανεξαρτησίας, της εδαφικής ακεραιότητας, της ασφαλείας και της συνταγματικής τάξεως της ενωμένης Δημοκρατίας της Κύπρου, την εδαφική ακεραιότητα, την ασφάλεια και τη συνταγματική τάξη των συνιστωσών πολιτειών”. Αυτή η τροποποίηση είχε ως βάση τη μετάλλαξη της Κύπρου

27 Συρίγος Αγγελος Σχέδιο Ανάν, οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος, σελ. 293

από το ενιαίο και αδιαίρετο κράτος της Κυπριακής Δημοκρατίας στο ομοσπονδιακό σύστημα της Ενωμένης Δημοκρατίας της Κύπρου.

Αυτή η τροποποίηση προκάλεσε μεγάλη ανησυχία στην ελληνοκυπριακή πλευρά καθώς ερμηνεύτηκε ως επέκταση του δικαιώματος επέμβασης στο εσωτερικό της κάθε Πολιτείας, άρα η Τουρκία εξέτεινε το δικαίωμα επεμβασής της και στην Ελληνοκυπριακή Πολιτεία.

Το κυρίαρχο ερώτημα που δημιουργεί η Συμφωνία Εγγυήσεως, είτε με την πρόβλεψη του 1960 είτε με εκείνη του Σχεδίου Ανάν, είναι ποιο είναι το ακριβές περιεχόμενο των δικαιωμάτων που παρέχονται στις εγγυήτριες δυνάμεις σε περίπτωση παραβίασης των συμφωνηθέντων, ιδίως όταν δίνεται η δυνατότητα σε αυτές να προχωρούν μονομερώς, αν δεν υπάρξει κοινή ή συμφωνημένη δράση, σε ενέργειες για “την αποκατάσταση της καθιερωμένης δια της παρούσης συνθήκης”, και αν σε αυτά τα δικαιώματα περιλαμβάνεται η μονομερής χρήση βίας.

Όταν ο Μακάριος προσέφυγε στον ΟΗΕ κατά της Συνθήκης Εγγυήσεως υποστήριξε ότι η τελευταία περιέχει ρυθμίσεις αντίθετες προς βασικές διατάξεις του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και ως εκ τούτου είναι άκυρη. Από την πλευρά των εγγυητριών δυνάμεων υπήρξαν διαφορετικές αντιδράσεις. Ενώ η Ελλάδα δήλωσε ρητώς ότι η Συνθήκη Εγγυήσεως δεν της παρέχει το δικαίωμα να παρέμβει στρατιωτικώς μονομερώς χωρίς την έγκριση του Συμβουλίου Ασφαλείας, η Τουρκία υποστήριξε ότι της παρέχεται τέτοιο δικαίωμα, ενώ η Μεγάλη Βρετανία προσπάθησε να κρατήσει ουδέτερη στάση υποστηρίζοντας ότι υπό συνθήκης είναι δυνατή η χρήση βίας χωρίς την τήρηση των προβλέψεων του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.

Ο Χάρτης του ΟΗΕ ρητά ορίζει ότι τα κράτη-μέλη οφείλουν να απέχουν από την απειλή ή χρήση βίας κατά της εδαφικής ακεραιότητας ή της πολιτικής ανεξαρτησίας άλλων κρατών. Μοναδικές παρεκκλίσεις από τη θεμελιώση αρχή του ΟΗΕ είναι οι περιπτώσεις της νόμιμης άμυνας σύμφωνα με το άρθρο 51 και η εφαρμογή των εξαναγκαστικών μέτρων του Κεφαλαίου 7, σύμφωνα με το οποίο κυρίαρχο ρόλο για τη διασφάλιση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας είναι το Συμβούλιο Ασφαλείας του οργανισμού. Όλες οι άλλες περιπτώσεις χρήσης βίας θεωρούνται παράνομες.

Μια περίπτωση που εθμικά γίνεται αποδεκτή η χρήση βίας είναι κατόπιν πρόσκλησης εκ μέρους της νόμιμης κυβέρνησης, γεγονός που επικαλέστηκε η Τουρκία για την εισβολή, μετά την ομιλία του Μακαρίου στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ λίγες μέρες μετά το χουντικό πραξικόπημα.

Στο Σχέδιο Ανάν προβλέπεται ότι το ομοσπονδιακό κράτος έχει μια διεθνή προσωπικότητα και μιας κυριαρχία καθώς και ότι η νόμιμη κυβέρνηση που ασκεί την εξουσία είναι η ομοσπονδιακή, συνεπώς μόνο εκείνη θα μπορούσε να απευθύνει μια ανάλογη πρόσκληση. Επίσης, η κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ της ομοσπονδιακής κυβέρνησης και των συνιστωσών πολιτειών

αποδίδει στην πρώτη τις εξωτερικές σχέσεις και την αμυντική πολιτική και οι πολιτείες ασκούν μόνο αρμοδιότητες που δεν έχουν ρητά αποδοθεί στην ομοσπονδιακή κυβέρνηση. Όμως η επέκταση της Συνθήκης Εγγυήσεως στην προστασία της κάθε συνιστώσας Πολιτείας θα μπορούσε να δώσει το δικαίωμα π.χ. στην Τουρκία να παρέμβει μετά από πρόσκληση της Τουρκοκυπριακής Πολιτείας.

Το ζήτημα της δυνατότητας μονομερούς χρήσης βίας εκ μέρους έκαστης εγγυήτριας δύναμης αποτελεί εκ των ον ουκ άνευ δεδομένης της ρητής πρόβλεψης του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ για την αποχή από την απειλή ή χρήση βίας. Όμως ιδίως για την Τουρκία αποτελεί “κόκκινη γραμμή” της στρατηγικής της στο Κυπριακό, δεδομένου ότι παραδοσιακά επικαλείται το ζήτημα της προστασίας των Τουρκοκυπρίων για να νομιμοποιήσει την παρεμβατική της πολιτική στο νησί.

Δεσμεύσεις της “Ενωμένης Δημοκρατίας της Κύπρου” έναντι των εγγυητριών δυνάμεων

Ένα μείζον ζήτημα που ανέκυπτε από τις πρόνοιες του Σχεδίου Ανάν ήταν οι δεσμεύσεις που αναλάμβανε η “Ενωμένη Δημοκρατία της Κύπρου” έναντι των εγγυητριών δυνάμεων. Δεσμεύσεις οι οποίες δεν αφορούσαν τόσο τη Μεγάλη Βρετανία, της οποίας άλλωστε κύρια επιδίωξη ήταν η διασφάλιση των κεκτημένων αναφορικά με τις στρατιωτικές της βάσεις σε Δεκέλεια και Ακρωτήρι.

Οι βασικότερες δεσμεύσεις που ανέλαβε το νέο κράτος έναντι της Ελλάδας και της Τουρκίας ήταν τρεις:

Η πρώτη δέσμευση απορρέει “από τις ρυθμίσεις που εξίσωναν τα δικαιώματα Ελλάδας και Τουρκίας ως προς την είσοδο και διαμονή στην Κύπρο υπηκόων των δύο χωρών. Για μια μεταβατική περίοδο 19 ετών (εκτός αν προηγείτο η ένταξη της Τουρκία στην Ευρωπαϊκή Ένωση) ο αριθμός των ελλήνων και τούρκων υπηκόων που θα εγκαθίσταντο στο νησί δεν επιτρεπόταν να υπερβαίνει το 5% του αντίστοιχου αριθμού των ελληνοκυπρίων και τουρκοκυπρίων υπηκόων της κάθε Πολιτείας²⁸”. Πρόβλεψη που εξίσωνε τους πολίτες ενός κράτους-μέλους της Ε.Ε. (Ελλάδα) με ενός μη κράτους-μέλους, περιορίζοντας δραστικά μια από τις τέσσερις θεμελιώδεις ελευθερίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τους έλληνες πολίτες στο έδαφος της “Ενωμένης Δημοκρατίας της Κύπρου”.

Η δεύτερη δέσμευση είναι η απαίτηση “σύμφωνης γνώμης πέραν των δύο συνιστωσών Πολιτειών και η σύμφωνη γνώμη Ελλάδας και Τουρκίας προκειμένου να δοθεί το έδαφος της Κύπρου για διεθνείς στρατιωτικές επιχειρήσεις²⁹”. Αυτή η ρύθμιση δημιουργούσε σημαντικά

28 Συρίγος Αγγελος Σχέδιο Ανάν, οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος, σελ. 327-328

29 Συρίγος Αγγελος Σχέδιο Ανάν, οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος, σελ. 327

εμπόδια στην δυνατότητα του νέου κράτους να αποφασίζει κυρίαρχα, έστω μέσα από τους περίπλοκους και δυσλειτουργικούς θεσμούς της, για τη διάθεση του εδάφους της και τη συνεπακόλουθη συμμετοχή της σε διεθνείς επιχειρήσεις ή θεσμούς όπως ο “Συνεταιρισμός για την Ειρήνη”. Επίσης αποτελεί παράδοξο ενώ η εξωτερική και αμυντική πολιτική αποτελεί αποκλειστική αρμοδιότητα του, ήδη αποστεωμένου από αρμοδιότητες και εξουσίες, ομοσπονδιακού κράτους, στην προκειμένη περίπτωση ζητείται η σύμφωνη γνώμη των συνιστωσών πολιτειών.

Τέλος, τρίτη και σημαντικότερη δέσμευση είναι η υποχρέωση που ανέλαμβανε η “Ενωμένη Δημοκρατία της Κύπρου” αναφορικά με “την ένταξη της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Στο πρώτο άρθρο της Ιδρυτικής Συμφωνίας οριζόταν σαφώς ότι η Κύπρος ανέλαμβανε την υποχρέωση να υποστηρίξει την ένταξη της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση³⁰”. Δεδομένης της αρνητικής στάσης σημαντικών κρατών έναντι της τουρκικής ενταξιακής προοπτικής, μιας στάση που καταγράφηκε αν όχι καθόρισε τα αποτελέσματα των δημοψηφισμάτων σε Ολλανδία και Γαλλία για τη “Συνθήκη για τη θέσπιση του Συντάγματος της Ευρώπης” ένα χρόνο μετά το Σχέδιο Ανάν, γίνεται αντιληπτός ο κίνδυνος ενδεχόμενης απομόνωσης της Κύπρου εντός των ευρωπαϊκών οργάνων. Πέραν αυτού γίνεται αντιληπτό ότι η Τουρκία είχε πλέον τη δυνατότητα να επηρεάζει τις ενδοκοινοτικές ισορροπίες αξιοποιώντας τα προνόμια ψήφου της “Ενωμένης Δημοκρατίας της Κύπρου” εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ένα πρόσθετο ζήτημα που ανέκυπτε, και εμφανώς αντανάκλούσε τουρκικές θέσεις που είχαν ενταχθεί στις πρόνοιες του Σχεδίου Ανάν, αποτελούσε ο ομοσπονδιακός νόμος για την υφαλοκρυπίδα. Ενώ ο νόμος ανέφερε ότι η Κύπρος θα ασκεί κυριαρχικά δικαιώματα επί της υφαλοκρυπίδας της με σκοπό την έρευνα και εκμετάλλευση, έθετε προϋποθέσεις που ακύρωναν αυτό το κυριαρχικό δικαίωμα. Πιο συγκεκριμένα, προσδιοριζόταν ότι η άσκηση αυτών των δικαιωμάτων επί της υφαλοκρυπίδας αφορούσε “πρώτον περιοχές που είχαν οριοθετηθεί με συμφωνία και δεύτερον περιοχές που αφενός δεν διεκδικούνταν από άλλα κράτη και αφετέρου βρίσκονταν πλησιέστερα στις κυπριακές ακτές, ενώ το βάθος τους επέτρεπε την εκμετάλλευση³¹”. Η πρώτη περίπτωση αναφέρεται στη μία συμφωνία για οριοθέτηση υφαλοκρυπίδας που είχε υπογραφεί το Φεβρουάριο του 2003 μεταξύ Κυπριακής Δημοκρατίας και Αιγύπτου, της οποίας την εγκυρότητα ούτως ή άλλως η Τουρκία είχε ανακοινώσει ότι δεν αναγνωρίζει την εγκυρότητά της, μέσω και επιφύλαξης που είχε εγγράψει στη σχετική συνθήκη. Η δεύτερη περίπτωση αφορά σε ρύθμιση που παραπέμπει στο άρθρο 1 της Συμβάσεως της Γενεύης για την Ηπειρωτική Υφαλοκρυπίδα, όπου κριτήριο είναι το βάθος των 200 μέτρων ή όπου είναι εκμεταλλεύσιμο, το

30 Συρίγος Άγγελος Σχέδιο Ανάν, οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος, σελ. 328

31 Συρίγος Άγγελος Σχέδιο Ανάν, οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος, σελ. 333

οποίο όμως έχει αντικατασταθεί από τη νέα Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας του Μοντέγκο Μπαίου του 1982, την οποία όμως η Τουρκία αρνείται να επικυρώσει. Άρα η σχετική πρόβλεψη ενσωματώνει ευθέως την επίσημη τουρκική επιχειρηματολογία για τα ζητήματα δικαίου της θάλασσας και υφαλοκρυπίδας.

Το ζήτημα των εποίκων

Η μεταφορά τούρκων εποίκων είναι μια διαδικασία που ξεκίνησε η Τουρκία από το 1974 και συνεχίστηκε όλη την περίοδο μέχρι το 2003. Υπολογίζεται ότι οι έποικοι ξεπερνούν τις 110.000, ξεπερνώντας σε αριθμό τους Τουρκοκύπριους.

“Η πολιτική εποίκισμού που ακολουθεί η Τουρκία έχει πολλούς στόχους:

- ανατρέπει τα δημογραφικά δεδομένα και αλλάζει την αναλογία 80%-18% Ελληνοκύπριους προς Τουρκοκύπριους,
- μεταβάλλει τις ισορροπίες στο εσωτερικό της τουρκικής-τουρκοκυπριακής πλευράς,
- επιτρέπει τον έλεγχο της πολιτικής ζωής των Τουρκοκυπρίων με την εκλογή κομμάτων που βασίζονται κυρίως σε ψήφους εποίκων,
- δημιουργεί μια μάζα δυσαρεστημένων ατόμων που, επειδή δεν θα απολαμβάνουν των πλεονεκτημάτων των Τουρκοκυπρίων ως πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θα αντιδρούν σε όποια λύση δεν νομιμοποιεί την παρουσία τους στο νησί³²”.

Η Τουρκία προσπαθεί να δικαιολογήσει την εποίκισμό αφενός επικαλούμενοι την εισροή οικονομικών μεταναστών από την Τουρκία και αφετέρου ότι είναι Τουρκοκύπριοι που είχαν μεταναστεύσει από το νησί πριν το 1960 και τα δύο επιχειρήματα αδύναμα λόγω αφενός της οικονομικής καχεξίας που παρουσίαζαν τα κατεχόμενα όλη την περίοδο μετά το 1974 και αφετέρου λόγω του ότι οι Τουρκοκύπριοι που είχαν εγκαταλείψει το νησί προ του 1960 διατηρούσαν την κυπριακή ιθαγένεια.

Η παραμονή όσο περισσότερων εποίκων ήταν δυνατόν αποτελούσε στρατηγικό στόχο ης τουρκικής και τουρκοκυπριακής πλευράς, σύμφωνα με τα επιχειρήματα που παρατίθενται παραπάνω αλλά και της διατυπωμένης τουρκικής εθνικής στρατηγικής όπως περιγράφεται στις εκθέσεις του Νιχάτ Ερίμ (βλέπε παρακάτω).

Η αποστρατιωτικοποίηση της Κύπρου

Το Σχέδιο Ανάν προέβλεπε ότι η κυπριακή Εθνική Φρουρά και οι τουρκοκυπριακές στρατιωτικές δυνάμεις θα διαλυθούν και τα όπλα τους θα απομακρυνθούν από το νησί ενώ

32 Συρίγος Αγγελος Σχέδιο Ανάν, οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος, σελ. 353

απαγορευόταν η δημιουργία παραστρατιωτικών δυνάμεων και η μελλοντική προμήθεια όπλων. Τέλος, έπαυε η υποχρεωτική στρατιωτική εκπαίδευση και η θητεία. Όμως αυτές οι ρυθμίσεις δεν σήμαιναν την πλήρη αποστρατιωτικοποίηση του νησιού καθώς Ελλάδα και Τουρκία θα μπορούσαν να διατηρήσουν στρατιωτικές δυνάμεις για ορισμένο διάστημα στο νησί³³.

Οι ως άνω προβλέψεις του Σχεδίου Ανάν αποτελούσαν τη μετεξέλιξη μιας θέσης που είχε αποδεχθεί η ελληνοκυπριακή πλευρά ήδη από την εποχή του Μακαρίου, ενώ και η τουρκική πλευρά ικανοποιούταν από μια σχετική διευθέτηση καθώς περιορίζονταν οι απειλές στο μαλακό της υπογάστριο. Βέβαια η θέση περί αποστρατιωτικοποίησης αφορούσε την πλήρη και άμεση αποχώρηση και των ξένων, ελλαδικών και τουρκικών στρατευμάτων, πρόβλεψη που δεν υπήρχε στο Σχέδιο Ανάν παρά με προϋποθέσεις.

Οι στρατηγικές επιδιώξεις των εμπλεκόμενων μερών

Στον πυρήνα της εργασίας, όπως αναφέρεται και στο εισαγωγικό σημείωμα, παραμένει η παράθεση των βασικών στρατηγικών επιδιώξεων των Μεγάλων Δυνάμεων την περίοδο του Σχεδίου Ανάν, πριν από τη κατάθεσή του έως και τα δημοψηφίσματα. Από αυτήν την παράθεση δεν μπορεί να απουσιάζει η ανάλυση των στρατηγικών επιδιώξεων των κατεξοχόν εμπλεκόμενων πλευρών, των Εγγυητριών Δυνάμεων (Ελλάδα, Τουρκία και Ηνωμένο Βασίλειο), συνολικά στην πορεία του Κυπριακού προβλήματος και πώς αυτές εκφράζονται την περίοδο κατάθεσης και διαπραγμάτευσης του Σχεδίου Ανάν.

Τουρκία

Η τουρκική στρατηγική παρουσίαζε από το 1956 έως σήμερα μια σημαντική διαχρονικότητα. Παρότι υπήρξαν κάποιες διαφοροποιήσεις ως προς το ύφος που υιοθέτησε η νέα κυβέρνηση Ερντογάν, μετά την εκλογή της, ακόμα και εκείνη δεν μπόρεσε να αναιρέσει ή να αμφισβητήσει τις βασικές παραμέτρους της στρατηγικής της Άγκυρας ως προς το Κυπριακό.

Αναδεικνύει δύο βασικές πτυχές, από τη μία την επίκληση της προστασίας των Τουρκοκυπρίων και από την άλλη τα διλήμματα ασφαλείας του μαλακού της υπογαστρίου έναντι της παρουσίας πιθανώς εχθρικών δυνάμεων στο νησί. Μια ακόμα πτυχή αναδεικνύεται από την νεότερη επιχειρηματολογία περί της στρατηγικής σημασίας της Κύπρου για της ευρύτερες γεωπολιτικές επιδιώξεις την Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή.

Αυτή η στρατηγική διαμορφώνεται ως κείμενο το οποίο υιοθετείται από την τουρκική κυβέρνηση το 1956. Ο τότε πρωθυπουργός της Τουρκίας Ατνάν Μεντερές αποφάσισε να προσλάβει

33 Συρίγος Αγγελος Σχέδιο Ανάν, οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος, σελ. 242-243

ως μόνιμο σύμβουλο του Τουρκικού Κράτους τον καθηγητή του Συνταγματικού Δικαίου και βουλευτή του Λαϊκού Ρεπουμπλικανικού Κόμματος, Νιχάτ Ερίμ (παρότι το κόμμα του ήταν στην αντιπολίτευση εκείνη την περίοδο), και να του αναθέσει τη σύνταξη ενός στρατηγικού σχεδίου επί του οποίου θα στηριχθούν οι μακροχρόνιες επιδιώξεις της Τουρκίας στο Κυπριακό Ζήτημα.

Ο Νιχάτ Ερίμ παρέδωσε στα τέλη του 1956 δύο εκθέσεις (24 Νοεμβρίου και 22 Δεκεμβρίου) στον πρωθυπουργό Μεντερές. Εκείνες οι εκθέσεις του Νιχάτ Ερίμ αποτέλεσαν το βασικό στρατηγικό σχέδιο βάσει του οποίου υλοποιήθηκε η τουρκική πολιτική επί του Κυπριακού. Το σχέδιο εκείνο έγινε αποδεκτό από όλες ανεξάρτητα τις τουρκικές κυβερνήσεις, αφού άλλωστε ήταν κρατική πολιτική, οι οποίες το ακολούθησαν με αποτελεσματικότητα, συνοχή, ενεργητικότητα και σταθερή προσήλωση στους στρατηγικούς στόχους.

Οι βασικοί πυλώνες των εκθέσεων ήταν:

1. Οι Τουρκικές διεκδικήσεις επί της Κύπρου δεν θα πρέπει να στηρίζονται σε νομικά επιχειρήματα αλλά σε πολιτικούς επιχειρήματα. Όμως, προκειμένου να μη δημιουργείται πρόβλημα στις σχέσεις Βρετανίας – Τουρκίας – Ελλάδας, αν παραχωρηθεί αυτοδιοίκηση στο νησί, η καλύτερη λύση είναι η μέση λύση, δηλαδή αυτή της διχοτόμησης.
2. Θα πρέπει η Τουρκία να επιμένει διεθνώς ότι στην Κύπρο υπάρχουν δύο διαφορετικές κοινότητες, η κάθε μια από τις οποίες έχει το δικαίωμα της ξεχωριστής αυτοδιάθεσης. Το μέλλον των δύο ξεχωριστών λαών, είτε ανεξαρτησία είτε ένωση με την μητέρα-πατρίδα είτε συνέχιση της Βρετανικής κυριαρχίας, θα πρέπει να αποφασισθεί κατόπιν δημοψηφίσματος ξεχωριστά σε κάθε μια εκ των δύο.
3. Η αρχή της αυτοδιάθεσης θα πρέπει εφαρμοσθεί αφού πρώτα μετακινηθεί ο Ελληνικός πληθυσμός, έτσι ώστε να υπάγεται στη διοίκηση της αρεσκείας του. Τέτοια μετακίνηση δεν θα συνιστά αδικαιολόγητη ταλαιπωρία αλλά θα βοηθήσει να μην καταπατηθούν τα δικαιώματα της Τουρκικής κοινότητας που σήμερα είναι μειοψηφική, επιπλέον θα ικανοποιηθεί η ασφάλεια της Τουρκίας και θα αποφευχθεί μια μελλοντική ελληνοτουρκική κρίση.
4. Η Τουρκία θα πρέπει να προσδιορίσει την προσφορότερη γι' αυτήν μορφή διχοτόμησης λαμβάνοντας υπ' όψη τα οικονομικά και στρατιωτικά της συμφέροντα καθώς και τα συμφέροντα των Τουρκοκυπρίων. Στην ασφάλεια της περιοχής που θα παραχωρηθεί στους Ρωμιούς της νήσου θα πρέπει να συμμετέχει αναγκαστικά και η Τουρκία γιατί το θέμα σχετίζεται με την ασφάλεια της καθώς και την πολιτική της στη Μέση Ανατολή. Η Ελλάδα δεν μπορεί να ζητήσει το ίδιο δικαίωμα για την Τουρκική περιοχή διότι το νησί απέχει από την Τουρκία 45 ν.μ. ενώ από την Ελλάδα 600 ν.μ.
5. Θα πρέπει να επιδιωχθεί η ελεύθερη μετάβαση Τούρκων προς την Κύπρο. Αφού η Τουρκία λάβει τα μέτρα της, το σύνολο του Τουρκικού πληθυσμού μπορεί να αυξηθεί στον αριθμό που ανερχόταν

επί Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τότε μόνο δεν θα ανησυχεί για την έκβαση του δημοψηφίσματος που θα γίνει είτε για τον καθορισμό του συνόλου της νήσου είτε της διχοτόμησης.

Στην πρώτη έκθεση Ερίμ, όπως ο Νεοκλής Σαρρής σημειώνει στο βιβλίο του³⁴, «εκείνο που έχει σημασία είναι η διαπίστωση ότι η κινητήρια πρόθεση των Τούρκων ξεκινά από την αλλοίωση του εθνολογικού χαρακτήρα της Κύπρου. Η ελληνική πλειοψηφία για την Τουρκία είναι μια ευκαιριακή συγκυρία που πρέπει να ανατραπεί. Αυτός είναι ο στόχος. Η μη προσάρτηση της Κύπρου στην Ελλάδα απορρίπτεται κυρίως γιατί διασφαλίζει την πληθυσμιακή υπεροχή της πλειοψηφίας, ενώ είναι δεκτή οποιαδήποτε άλλη λύση που θα εξοβελίσει ή θα ανατρέψει την προεξάρχουσα θέση του γηγενούς πληθυσμού». Ο Ερίμ στη δεύτερη έκθεσή του επιμένει (θυμίζουμε, το 1956) ότι «η σημερινή (πληθυσμιακή) αναλογία δεν είναι αιώνια κι έτσι δεν μπορούμε να προτάξουμε κανένα λογικό αίτιο ως προς τον υπολογισμό της αναλογίας αυτής σαν αναλλοίωτης και αιώνιας». Ο Ερίμ επιμένει ακόμα να συγκρίνει τις 380.000 των Ελλήνων με τις 100 χιλιάδες των Τ/κυπρίων, αλλά και με τα 25 εκ. της Τουρκίας. Αυτή η σύγκριση επαναλήφθηκε το 2009 από τον Τούρκο πρωθυπουργό Ερντογάν, όταν, απευθυνόμενος προς την ΕΕ, είπε ωμά και αλαζονικά: «Δεν μπορείτε να συγκρίνετε τις 700 χιλιάδες των Ε/κυπρίων με τα 70 εκ. των Τούρκων».

Οι δύο εκθέσεις που συνετάχθησαν το 1956, καθόρισαν ευδιάκριτους βραχυπρόθεσμους, μεσοπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους στρατηγικούς στόχους από τους οποίους δεν απέκλινε η Τουρκική εξωτερική πολιτική επί του Κυπριακού. Σε αυτό συνετέλεσαν όλες οι τουρκικές κυβερνήσεις των τελευταίων 55 ετών που δεν παρεξέκλιναν από τις βασικές αρχές, όπως επίσης και οι αντίστοιχες στρατιωτικές ηγεσίες που όποτε κλήθηκαν έδωσαν λύσεις χωρίς την όποια πολιτική παρέμβαση³⁵.

Ένα ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι για πολλά χρόνια και παρά τις μετατοπίσεις από την ομοσπονδιακή στη συνομοσπονδιακή λύση και ακολούθως στην ανεξαρτησία, κυρίαρχο ρόλο στην όποια λύση διαδραμάτιζε η επίκληση της ανάγκης προστασίας των Τουρκοκυπρίων. Σταδιακά όμως άρχισε να μεταφέρεται το βάρος από την προστασία των Τουρκοκυπρίων στην ανεξάρτητη γεωστρατηγική σημασία της κατοχής της Κύπρου για την Τουρκία. Είναι χαρακτηριστικό ότι από το 1991 ο Ραούφ Ντενκτάς είχε εκφράσει την άποψη πως η Τουρκία δεν θα μπορούσε να αφήσει την Κύπρο στην Ελλάδα, ακόμη και αν δεν υπήρχαν Τουρκοκύπριοι στο νησί³⁶. Όταν στις 8 Νοεμβρίου του 2000 ο Ραούφ Ντενκτάς αποχωρούσε από τις εκ του σύνεγγυς συνομιλίες, Τουρκία και ψευδοκράτος σε κοινή τους ανακοίνωση ανέφεραν πως “θεωρούν ότι η ασφάλεια της

34 Σαρρής Νεοκλής, *Η άλλη πλευρά Τόμος Β'*, σελ. 274-299

35 Ιακώβου Χρήστος *55 χρόνια τουρκικής υψηλής στρατηγικής στην Κύπρο*

36 Συρίγος Αγγελος *Σχέδιο Ανάν, οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος*, σελ. 63

Τουρκικής Δημοκρατίας και της “Τουρκικής Δημοκρατίας της Βορείου Κύπρου” αποτελούν ένα αδιαίρετο σύνολο”. Τον ίδιο μήνα το Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας της Τουρκίας επανέλαβε δια στόματος Ετσεβίτ ότι η Κύπρος είναι “ζωτικής σημασίας για την Τουρκία”. Την περίοδο πριν από την κατάθεση του Σχεδίου Ανάν οι τούρκοι στρατηγοί εξέφρασαν την άποψη ότι “ακόμη και αν δεν υπήρχαν Τουρκοκύπριοι στο νησί, η Κύπρος θα εξακολουθούσε να είναι τόσο πολύτιμη όσο είναι σήμερα, λόγω της στρατηγικής της σημασίας για την ασφάλειά της”. Σε συνέντευξή του το 2003 ο τούρκος αρχηγός ΓΕΕΘΑ Χιλμί Οζκιόκ υποστήριξε ότι “η Κύπρος είναι μεγάλης στρατηγικής αξίας και σίγουρα θέλουμε μια Κύπρο από την οποία δεν θα μπορούμε να αποσυρθούμε και από όπου θα μπορούμε να υπερασπιστούμε την Τουρκία”. Ακόμα και μερικά χρόνια μετά την εισβολή, πιο συγκεκριμένα το 1976, ένα πρόσωπο σημαντικό ως προς την εμπλοκή του στα πολιτικά και διπλωματικά πράγματα της εποχής στην Τουρκία, ο Τουράν Γκιουνές, υπουργός των Εξωτερικών της κυβέρνησης Ετζεβίτ που πραγματοποίησε την εισβολή, δεν δίστασε να παραδεχθεί: “θα είναι καθαρή παραφροσύνη η διχοτόμηση και ακόμη δεν τρελαθήκαμε. Με τη διχοτόμηση η Ελλάς θα ελέγχει την κεντρώα και ανατολική Μικρασία, δηλαδή θα κινδυνεύει η ασφάλειά μας”. Και συνέχισε: “η διχοτόμηση ευνοεί την προώθηση των σχεδίων ορισμένων μεγάλων δυνάμεων. Δεν συμφέρει όμως ούτε στην Ελλάδα ούτε στην Τουρκία³⁷”.

Όμως και πρόσφατα, στο βιβλίο του σημερινού πρωθυπουργού της Τουρκίας Αχμετ Νταβούτογλου, που την περίοδο του Σχεδίου Ανάν αποτελούσε το βασικό σύμβουλο του τότε πρωθυπουργού Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν αναφέρεται το εξής: “Ακόμη κι αν δεν υπήρχε ούτε ένας μουσουλμάνος Τούρκος εκεί, η Τουρκία όφειλε να διατηρεί ένα Κυπριακό ζήτημα. Καμία χώρα δεν μπορεί να μείνει αδιάφορη σε ένα τέτοιο νησί που βρίσκεται στην καρδιά του ζωτικού της χώρου³⁸”. Είναι σαφές λοιπόν ότι η επίκληση της προστασίας του τουρκοκυπριακού πληθυσμού αποτελούσε την κατάλληλη πρόφαση ούτως ώστε η Τουρκία να εφαρμόσει τους σχεδιασμούς τους, υπηρετώντας τα γεωστρατηγικά της συμφέροντα στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.

Όπως αναφέραμε και στην παρουσίαση του χρονικού των συνομιλιών πριν από την κατάθεση του Σχεδίου Ανάν, η τουρκική εξωτερική πολιτική γνώρισε μια σημαντική εξέλιξη με την ανάδυση στην εξουσία του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν και του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (ΑΚΡ). Βάσει της θεωρίας του “στρατηγικού βάθους” που αναλύεται από τον Αχμέτ Νταβούτογλου στο ομώνυμο βιβλίο του, η Τουρκία επιδίωκε να αναδειχθεί σε στρατηγικό εταίρο που συνομιλεί σχεδόν ισότιμα με τις μεγάλες δυνάμεις. “Η Τουρκία λόγω της γεωγραφικής θέσεως, του πληθυσμού, της ιστορικής κληρονομιάς και του πολιτισμού όπως διαμορφώθηκε κατά την “ισλαμική” Οθωμανική Αυτοκρατορία είναι μια χώρα που έχει τις δυνατότητες να διαδραματίσει

37 Σαρρής Νεοκλής, *Η άλλη πλευρά Τόμος Α'*, σελ. ιε'

38 Νταβούτογλου Αχμέτ *Το Στρατηγικό Βάθος*, σελ. 279

κεντρικό ρόλο με παγκόσμια στρατηγική σημασία”. Όμως στα μέτωπα των ελληνοτουρκικών σχέσεων και του Κυπριακού ζητήματος, η Τουρκία δεν εμφανίζει σημαντική διαφοροποίηση στις στρατηγικές επιλογές και επιδιώξεις. Αν εξαιρέσουμε την πρώτη περίοδο, προ του Σχεδίου Ανάν, όπου ο Ερντογάν προκρίνει μια πιο συγκαταβατική πολιτική που του επιτρέπει να παραμερίσει τον Ντενκτάς (άνθρωπο του βαθέως κεμαλικού καθεστώτος άλλωστε) αλλά και να δώσει έμφαση στην ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας (επιλογή που ευνοούσε και τη στρατηγική των ισλαμιστών για την εσωτερική πολιτική ισορροπία έναντι των στρατιωτικών), δεν παρατηρείται ιδιαίτερη μεταβολή σε συμπεριφορές αλλά και στόχους.

Ελλάδα

Το Κυπριακό επηρέασε και επηρεάζει καθοριστικά τις ελληνοτουρκικές σχέσεις, οι οποίες με τη σειρά τους αποτελούν το κυρίαρχο μέτωπο της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής από την απαρχή του νεοελληνικού κράτους. Η υπόθεση της Κύπρου μπαίνει ως μείζον εθνικό ζήτημα στην ελληνική πολιτική μετά την απόφαση της κυβέρνησης Παπάγου να προσφύγει το 1954 στο ΟΗΕ ζητώντας την αυτοδιάθεση του νησιού και την συνεπακόλουθη ένωσή του με την Ελλάδα. Η απόφαση αυτή “άλλαξε το χαρακτήρα του Κυπριακού από μια διαμάχη μεταξύ των Ελληνοκυπρίων και της Αγγλίας σε μια διεθνή διαμάχη μεταξύ των δύο κυπριακών κοινοτήτων, της Ελλάδας, της Τουρκίας, της Αγγλίας και, εμμέσως, των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ³⁹”. Η απόφαση της κυβέρνησης Παπάγου αγνόησε ή υποτίμησε την αντίδραση της Άγκυρας ενώ επέτρεψε στην Αγγλία να αξιοποιήσει τον παράγοντα Τουρκία ως αντίβαρο στις ελλαδικές πιέσεις για αυτοδιάθεση και ένωση.

Ο ελιγμός των Άγγλων να εμπλέξουν τους Τούρκους και η συμμετοχή της Ελλάδας στην Τριμερή Διάσκεψη του Λονδίνου τον Αύγουστο του 1955 αποτέλεσε ένα καθοριστικό λάθος της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής καθώς αναγνώρισε την Τουρκία ως ισότιμο μέλος στη διευθέτηση του Κυπριακού. Ακολούθησαν οι συμφωνίες Ζυρίχης και Λονδίνου που αναβάθμισαν την Τουρκία σε εγγυήτρια δύναμη της Κυπριακής Δημοκρατίας, ενώ το συνταγματικό πλαίσιο του νέου κράτους προδιέγραφε τις διακοινοτικές συγκρούσεις που ακολούθησαν.

Σε αυτή την περίοδο “η Ελλάδα ήθελε να αποφύγει έναν ελληνοτουρκικό πόλεμο που θα μπορούσε να προκληθεί από την Τουρκία ή και από ενέργειες της ελληνικής κυβέρνησης. Ταυτόχρονα, οι ελληνικές κυβερνήσεις παρέμειναν πιστές στις υποχρεώσεις τους προς τη Δυτική Συμμαχία και αντιμετώπιζαν αμερικανικές πιέσεις που αποσκοπούσαν όχι μόνο στην αποφυγή μιας ελληνοτουρκικής σύρραξης αλλά και στην εύρεση μιας λύσης του Κυπριακού μέσω συνομιλιών με

39 Κουφουδάκης Ευάγγελος *Το Κυπριακό, οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις και οι Υπερδυνάμεις* στο συλλογικό τόμο “*Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987*, σελ. 218

την Τουρκία, λύση που θα ικανοποιούσε την Τουρκία και τα συμφέροντα της Δύσης⁴⁰». Από τα παραπάνω είναι προφανές ότι η Ελλάδα προσπαθούσε να ισορροπήσει ανάμεσα στις διεθνείς υποχρεώσεις και δεσμεύσεις της και στην πίεση της ελλαδικής κοινής γνώμης που απαιτούσε στήριξη στη Μεγαλόνησο.

Οι βασικοί στρατηγικοί στόχοι της ελλαδικής πλευράς στο Κυπριακό, όπως διαμορφώθηκαν υπό το βάρος της εισβολής και κατοχής του 38% του κυπριακού εδάφους από την Τουρκία, σχετίζονταν αρχικά ξεκάθαρα με την αποτροπή της φυγής των Ελληνοκυπρίων από τις ελεύθερες περιοχές, την επιστροφή των προσφύγων στα κατεχόμενα και την αποκατάσταση των Ελληνοκυπρίων στις πατρογονικές τους εστίες.

Το 1982 ο Ανδρέας Παπανδρέου επανακαθόρισε την ελλαδική στάση στο Κυπριακό προσδιορίζοντας ως στόχους:

- τον τερματισμό της ξένης κατοχής
- την επιστροφή των προσφύγων στα σπίτια τους
- τη συμβίωση των δύο κοινοτήτων σε μια ενιαία, ανεξάρτητη, αποστρατικοποιημένη και αδέσμευτη δημοκρατία.

Το κομβικό σημείο που επηρέασε την ελλαδική στρατηγική στο Κυπριακό ήταν η υποβολή του αιτήματος της ένταξης της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 1990. Η Κυπριακή Δημοκρατία είχε ήδη από το 1972 συνάψει με την τότε Ευρωπαϊκή Κοινότητα συμφωνία σύνδεσης, που τέθηκε σε ισχύ από την 1η Ιουνίου 1973. Παρότι τα γεγονότα του 1974 επιβράδυναν σημαντικά τις σχέσεις Κύπρου-Ευρωπαϊκής Κοινότητας, η ενταξιακή πορεία δεν ματαιώθηκε. Το 1987 ακολούθηκε η τελωνειακή σύνδεση, η οποία τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 1988, με σημαντικό στοιχείο αυτής ότι είχε άμεση ισχύ στις ελεύθερες περιοχές και νομική ισχύ για όλη την κυπριακή επικράτεια⁴¹. Σημαντική, τόσο συμβολικά όσο και ουσιαστικά, υπήρξε απόφαση του Δικαστηρίου Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, το 1994, όπου αποφάσιζε ότι απαγορεύεται η εισαγωγή προϊόντων από τα κατεχόμενα εάν δεν συνοδεύονται από επίσημα έγγραφα της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Την ίδια περίοδο η Ελλάδα και η Κύπρος αποφασίζουν να προχωρήσουν στη θέσπιση του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου, ενός δόγματος που φιλοδοξούσε να προσφέρει μια ισχυρή αμυντική προστασία στην Κύπρο εκ μέρους των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων. Το δόγμα όπως διατυπώθηκε το Νοέμβριο του 1993 από τον Ανδρέα Παπανδρέου και το Γλαύκο Κληρίδη, εξέφραζε τρεις βασικές αντιλήψεις, που αναπτύσσονται στη συνολική στρατηγική του δόγματος. Πρώτον, την

40 Κουφουδάκης Ευάγγελος *Το Κυπριακό, οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις και οι Υπερδυνάμεις* στο συλλογικό τόμο *“Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987*, σελ. 222

41 Γιαλλουρίδης Χρ.-Τσάκωνας Π. *Ελλάδα και Τουρκία μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου*, σελ. 396-397

κοινή άμυνα Ελλάδας-Κύπρου έναντι κοινής απειλής μέσω της συνεργασίας στον αμυντικό τομέα και στην ανάπτυξη κοινής πολιτικής ασφαλείας. Δεύτερον, τη θεμελίωση και ισχυροποίηση της αξιοπιστίας της επίσημης κρατικής πολιτικής της Ελλάδας από το 1985, όπως διατυπώθηκε από τον Ανδρέα Παπανδρέου, σύμφωνα με την οποία ενδεχόμενο στρατιωτικό εγχείρημα της Τουρκίας στην Κύπρο θα σήμαινε *casus belli* για την Ελλάδα. Τρίτον, την ενίσχυση της κρατικής οντότητας της Κυπριακής Δημοκρατίας μέσω της αύξησης της αμυντικής της ικανότητας αλλά και ύπαρξη ισχυρών συμμάχων⁴².

Ως προς τη στρατηγική για την επίλυση του Κυπριακού, έχουμε, τον Ιούλιο του 2001 μια ρητή διατύπωση των θέσεων του ελληνικού υπουργείου των Εξωτερικών, σχετικά με την προοπτική λύσης του Κυπριακού, η οποία θα όφειλε να εξασφαλίζει τη φυσική και εθνική επιβίωση του κυπριακού ελληνισμού στο νησί, να αποτρέπει τα απώτερα σχέδια της Τουρκίας που αναμφίβολα είναι ο έλεγχος (άμεσος ή έμμεσος) ολόκληρου του νησιού, όπως διαφαίνεται επί παραδείγματι και από την εμμονή της για τη νομιμοποίηση των εποίκων, να είναι λειτουργική και εφοδιασμένη με όλες τις αναγκαίες εγγυήσεις ώστε να μην υπάρχουν δυνατότητες δημιουργίας νέας κρίσεως, η οποία θα μπορούσε να οδηγήσει σε γενικότερη ανάφλεξη στην περιοχή και να είναι συμβατή με τους κανόνες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ώστε να αποφευχθεί ο κίνδυνος να δημιουργηθούν προβλήματα, ακόμα και στην εισδοχή της Κύπρου (αν έχει προηγηθεί φυσικά η λύση), με το εγχείρημα ότι βασικές πρόνοιες του Συντάγματος αντίκεινται προς το κοινοτικό κεκτημένο⁴³.

Τέλος, στη διαχρονική ρητορική της ελληνικής πλευράς, και της ελλαδικής και της ελληνοκυπριακής, ήταν η διεθνοποίηση του προβλήματος. Μια πολιτική που αποσκοπούσε στην κινητοποίηση του διεθνούς παράγοντα, τόσο των Ηνωμένων Εθνών όσο και των μεγάλων δυνάμεων, ούτως ώστε να πιεστεί η Τουρκία να άρει τα τετελεσμένα του 1974. Παρότι υπήρξαν δεκάδες ψηφίσματα διεθνών οργάνων, τόσο της Γενικής Συνέλευσης και του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, όσο και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης, αυτή η πολιτική απέτυχε, λόγω αφενός της αδυναμίας επιβολής αποφάσεων του ΟΗΕ όσο και λόγω της απροθυμίας των μεγάλων δυνάμεων να πιέσουν την Τουρκία, λόγω της σημαντικής γεωστρατηγικής της αξίας.

Πέραν όμως της στάσης του “διεθνούς παράγοντα” υπήρξε μια σημαντική αντίφαση στη στρατηγική της ελληνικής πλευράς. Την ίδια στιγμή που υποτίθεται η στρατηγική μας επιλογή ήταν η διεθνοποίηση του Κυπριακού ζητήματος, η ελληνοκυπριακή πλευρά αποδέχθηκε τις διακοινοτικές συνομιλίες, που περιόριζαν τη διαφορά στο επίπεδο των δύο κοινοτήτων του νησιού

42 Γιαλλουρίδης Χρ.-Τσάκωνας Π. *Ελλάδα και Τουρκία μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου*, σελ. 355-356

43 Συρίγος Αγγελος *Σχέδιο Ανάν, οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος*, σελ. 68

και ανέτρεπαν τον διακρατικό χαρακτήρα που είχε η διεθνοποίηση⁴⁴.

Παρά τα στρατηγικά λάθη της προηγούμενης περιόδου, η επιλογή της ευρωπαϊκής ένταξης αποτέλεσε τον καταλύτη για την πορεία του Κυπριακού καθώς κινητοποίησε τη διεθνή κοινότητα να προσφέρει λύση έχοντας υπόψη τη διαφοροποίηση των δεδομένων στο νησί που θα επέφερε η ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ε.Ε.

Την περίοδο προ του Ελσίνκι, έχουμε άλλωστε μια ριζική αλλαγή στην ελληνική στρατηγική απέναντι στην Τουρκία, στρατηγική η οποία συμπαρασύρει τη διαχείριση του Κυπριακού, όπως είδαμε ευθέως στο Ελσίνκι.

Πιο συγκεκριμένα, μετά το επεισόδιο με τη σύλληψη του κούρδου ηγέτη Αμπντουλάχ Οτσαλάν, η Ελλάδα διαφοροποιεί την έως τότε στρατηγική της έναντι της Τουρκίας. Τα βασικά σημεία της νέας στρατηγικής ήταν⁴⁵:

- Η Ελλάδα έπρεπε να διευκολύνει την Τουρκία να ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η έναρξη διαπραγματεύσεων της Ε.Ε. με την Τουρκία σταδιακά θα “εξημέρωνε το θηρίο” και θα αναδείκνυε τα φιλο-ευρωπαϊκά τμήματα της τουρκικής κοινωνίας. Μέχρι την ολοκλήρωση της διαδικασίας θα έπρεπε να αποφευχθούν εντάσεις μεταξύ των δύο χωρών.
- Παράλληλα θα επιχειρείτο μια συνολική διευθέτηση των ελληνοτουρκικών σχέσεων στο ευρωπαϊκό πλαίσιο. Στο πλαίσιο αυτό θα ήταν αποδεκτές υποχωρήσεις από πάγιες θέσεις ή από (μη ασκηθέντα) δικαιώματα της ελληνικής πλευράς, όπως αυτό της επεκτάσεως των ελληνικών χωρικών υδάτων. Το όφελος, όμως, από τον τερματισμό της μακροχρόνιας ελληνοτουρκικής διαμάχης θα υπερέβαινε την απώλεια κάποιων δικαιωμάτων.

Οι δύο ελληνικές θέσεις ταυτίζονταν απόλυτως με τις θέσεις των ΗΠΑ για συνολική διευθέτηση των ελληνοτουρκικών σχέσεων αλλά και για το ευρωπαϊκό μέλλον της Τουρκίας.

Η επιτυχία αυτής της στρατηγικής εξαρτιόταν πρώτον από το κατά πόσο η Ευρωπαϊκή Ένωση μπορούσε να επιλύσει τις ελληνοτουρκικές διαφορές, δεύτερον κατά πόσο η Τουρκία θα θυσίαζε τις διεκδικήσεις της προκειμένου να γίνει μέλος της Ε.Ε. και τρίτον ποια και πόσο ισχυρή ήταν η φιλοευρωπαϊκή πτέρυγα εντός Τουρκίας που μπορούσε να υποστηρίξει αυτή την νέα ελληνική στρατηγική στην άλλη πλευρά του Αιγαίου.

Ως προς το πρώτο, είναι σαφές ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση είχε περιορισμένη δυνατότητα παρέμβασης και πιέσεων προς την πλευρά της Άγκυρας για την επίλυση των ελληνοτουρκικών διαφορών. Ως προς το δεύτερο, το οποίο ουσιαστικά αποτελούσε και το προαπαιτούμενο του πρώτου, ήταν η ίδια η διάθεση της Τουρκίας να ακυρώσει τις αναθεωρητικές της βλέψεις για την προοπτική της ένταξής της στην Ε.Ε. Ως προς το τρίτο, υπήρχε μια εσωτερική αντίφαση της

44 Συρίγος Αγγελος *Σχέδιο Ανάν, οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος*, σελ. 71

45 Συρίγος Αγγελος *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, σελ. 534-535

Τουρκίας, καθώς το τμήμα της κοινωνίας που ήταν συνδεδεμένο με το στρατό ήταν το πλέον κοσμικό και στραμένο προς τη Δύση ενώ το άλλο τμήμα της κοινωνίας, οι ισλαμιστές, έβλεπαν την Ευρώπη ως ευκαιρία για την εμπέδωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εντός της Τουρκίας, άρα και της ελευθερίας του θρησκευέσθαι.

Μεγάλη Βρετανία

Οι Βρετανοί πήραν την Κύπρο από τους Οθωμανούς το 1878 για να εξασφαλίσουν τις χερσαίες και θαλάσσιες προσβάσεις τους για την Ινδία. Η εγκατάσταση στην Αίγυπτο τέσσερα χρόνια αργότερα, το 1882, περιόρισε τη στρατηγική σημασία της Κύπρου για τους βρετανικούς σχεδιασμούς.

Από τότε μέχρι τη δεκαετία του 1950, οι Βρετανοί παρέμεναν στην Κύπρο στη βάση της ιμπεριαλιστικής αρχής, *contingent necessity*. Η αρχή αυτή επιβάλλει την κατοχή εδαφών από μία ιμπεριαλιστική δύναμη, τα οποία της είναι περιθωριακά μέχρι άχρηστα, ώστε να αποτρέπεται η κατοχή τους από κάποια άλλη δύναμη, ακόμη και φιλική, διότι δυνητικά μπορούν να χρησιμοποιηθούν εναντίον της⁴⁶.

Η Κύπρος επανήλθε στους Βρετανικούς στρατηγικούς σχεδιασμούς την δεκαετία του 1950 με την διαφαινόμενη κρίση μεταξύ Βρετανίας και Αιγύπτου, αναφορικά με τη συνέχιση ή όχι της βρετανικής στρατιωτικής παραμονής στη βάση του Σουέζ. Σημειώνεται εδώ ότι η βρετανική βάση στο Σουέζ λειτουργούσε και ως το Μεσανατολικό αρχηγείο των Βρετανών. Ο εξαναγκασμός των Βρετανών από τον Νάσερ να εγκαταλείψουν τη βάση του Σουέζ το 1954 τους οδήγησε στρατιωτικά στην Κύπρο. Εκεί «αναπαρήγαγαν» τη βάση του Σουέζ και εγκατέστησαν το Μεσανατολικό τους στρατηγείο. Έτσι, μετά από μία χρονική στέρηση 72 ετών (1882 – 1954), η Κύπρος επανέκτησε την στρατηγική της σημασία στους βρετανικούς ιμπεριαλιστικούς σχεδιασμούς. Μόνο το διακύβευμα άλλαξε. Αντί της Ινδίας ήταν τα πετρέλαια της Μέσης Ανατολής που ενδιέφεραν το Λονδίνο.

Μέχρι τον Ιανουάριο του 1957, όταν άλλαξε το βρετανικό στρατηγικό δόγμα (*White Paper on Defence of 1957*), οι Βρετανοί ουδέποτε ενδιαφέρθηκαν σοβαρά για μία λύση του κυπριακού, έστω και διχοτομική. Και καμία πρότασή τους δεν λάμβαναν στα σοβαρά ούτε οι ίδιοι. Όλες, καμίας εξαιρουμένης, υπήρξαν προπαγανδιστικές. Μέχρι το 1957 οι Βρετανοί ακολουθούσαν στην Κύπρο την καλά δοκιμασμένη ψυχροπολεμική αυτή στρατηγική της έντασης (*strategy of tension*). Η στρατηγική αποσκοπούσε να παρουσιάζει στην διεθνή κοινή γνώμη (βρετανική και αμερικανική κυρίως) τις θέσεις της Βρετανίας ως «μετριοπαθείς» και τις ελληνικές ως «εξτρεμιστικές». Η

46 Ευρυβιάδης Μάριος, *Βρετανία και Κύπρος: το πρώτο κεφάλαιο*, Περιοδικό Άποψη 07/2008

εξορία του Μακάριου οργανώθηκε ως τέτοια διότι θα την ακολουθούσε πόλωση και βία στην Κύπρο, κάτι που βόλευε αφάνταστα τους οργανωτές της.

Το φιάσκο της βρετανικής στρατιωτικής επιδρομής κατά της Αιγύπτου (με την Κύπρο ως εφαλτήριο και ως το πρώτο «Γκουαντάναμο» της εποχής στο οποίο Αιγύπτιοι αιχμάλωτοι φυλακίζονταν, βασανίζονταν και δολοφονούνταν) απέδειξε την αδυναμία των Βρετανών να λειτουργήσουν ως μεγάλη και αυτοκρατορική δύναμη που μπορούσε να διασφαλίσει τα συμφέροντά της. Αναγκάστηκαν έτσι να αλλάξουν άρδην το στρατηγικό τους δόγμα και να μετατραπούν σε σφογγοκωλάριους των Αμερικανών.

Ως προς την Κύπρο, το στρατηγικό ζητούμενο του νέου δόγματος δεν ήταν πλέον ολόκληρη η Κύπρος ως βάση (Cyprus as a base) αλλά μία (ή δύο «κυρίαρχες») βάσεις στην Κύπρο (a base in Cyprus). Με το σκεπτικό αυτό η Βρετανία «επέτρεψε» την εμπλοκή «τρίτων» στην Κύπρο, της Τουρκίας κυρίως, και άρχισε έτσι η αντίστροφη μέτρηση για την Ζυρίχη. Στη χρονική περίοδο που μεσολάβησε είχαμε την οργανωμένη εφαρμογή των διχοτομικών προνοιών του Σχεδίου Μακμίλαν. Οι τελικές συμφωνίες Ζυρίχης Λονδίνου δεν αποτελούσαν παρά μόνο μία εκλεπτυσμένη εφαρμογή του διχοτομικού αυτού σχεδίου⁴⁷

Μια άλλη βασική παράμετρος, που επηρέαζε καθοριστικά τη στρατηγική διαίωνισης της βρετανικής παρουσίας στην Κύπρο ήταν ο κομβικός της ρόλος στην πυρηνική στρατηγική του Λονδίμου. «Η Βρετανία έγινε τότε μεγάλη δύναμη, γιατί μεταξύ άλλων απέκτησε τη δυνατότητα να εξουδετερώνει δώδεκα πόλεις στην περιοχή του Στάλινγκραντ και της Μόσχας από βάσεις της στη Βρετανία και ακόμα άλλες δώδεκα στην Κριμαία από βάσεις στην Κύπρο. Η νήσος προσέλαβε την περίοδο αυτή έναν ουσιαστικό στρατηγικό ρόλο στον παγκόσμιο ανταγωνισμό μεταξύ Ανατολής και Δύσης, εξυπηρετώντας άμεσα τους σκοπούς της στρατηγικής της Ανεξάρτητης Πυρηνικής Αποτροπήστης βρετανικής αποικιοκρατικής δύναμης απέναντι στη «σοβιετική απειλή». Αυτό εξηγεί και την έντονη αντίδραση των Βρετανών στο αιτήματα του κυπριακού Ελληνισμού για αυτοδιάθεση στα μέσα της δεκαετίας του '50, καθώς και το γνωστό «ουδέποτε» του υπουργού Αποικιών Χόπκινς⁴⁸».

Και μετά τον τερματισμό του Ψυχρού Πολέμου, η Βρετανία, τόσο για οικονομικούς, όσο και ιστορικούς λόγους, πιστεύει ότι για σκοπούς της δικής της άμυνας - τους οποίους συνδέει και με την ασφάλεια της Ευρώπης - πρέπει να έχει όχι μόνο ευρωπαϊκούς προσανατολισμούς αλλά και να διαδραματίσει και ένα παγκόσμιο ρόλο. Αυτό απαιτεί η προστασία των οικονομικών της

47 Ευρυβιάδης Μάριος, *Βρετανία και Κύπρος: το πρώτο κεφάλαιο*, Περιοδικό Άποψη 07/2008

48 Αριστοτέλους Ανδρέας *Βρετανία: Στρατηγική Αξία της Κύπρου και Πυρηνικά Όπλα*, Κυπριακό Κέντρο Στρατηγικών Μελετών

συμφερόντων σε διάφορα μέρη του κόσμου και η διασφάλιση του κύρους της ως “μεγάλη” δύναμη με επιρροή στις διεθνείς εξελίξεις.

Σχετικά με τη γύρω από τη Κύπρο περιοχή, η Βρετανία, εκτός από την έγνοια της για το πετρέλαιο, που αφορά άμεσα την Ευρώπη και την Ιαπωνία, έχει και σημαντικά οικονομικά συμφέροντα και επενδύσεις στην Ανατολική Μεσόγειο, στη Μέση Ανατολή και στον Περσικό Κόλπο, τα οποία θέλει να προστατεύσει. Έχει επίσης “συμμαχίες” και συμφωνίες με φίλες χώρες, που θέλει να υπηρετήσει.

Το Λονδίνο θεωρεί ότι οι ηγεμονικές τάσεις, η τρομοκρατία, η διάδοση των πυρηνικών όπλων, των χημικών και των άλλων όπλων μαζικής καταστροφής που παρουσιάζονται στην Ανατολική Μεσόγειο, στη Μέση Ανατολή και στη Βόρειο Αφρική, συνιστούν άμεσο και έμμεσο κίνδυνο και απειλή κατά των βρετανικών και ευρωπαϊκών συμφερόντων και της ασφάλειας φίλων καθεστώτων. Κατά την άποψη των Βρετανών και του NATO (στο οποίο ανήκει), οι προκλήσεις αυτές όχι μόνο δεν πρόκειται κατά την επόμενη δεκαετία να ελαττωθούν, αλλά, αντίθετα, θα εντατικοποιηθούν.” Επίσης η μετατόπιση του αμερικανικού ενδιαφέροντος από τη Μέση Ανατολή προς την Ασία τελευταία καθιστά έντονη την ανάγκη αναπλήρωσης του κενού με την ανάληψη μέτρων ενίσχυση της βρετανικής παρουσίας στον Κόλπο, σπάζοντας έτσι την παράδοση που καθιέρωσαν, μετά την αποχώρησή τους από τις χώρες (αποικίες) Ανατολικά του Σουέζ στο δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του '60, για περιορισμό τους στην Ευρώπη.

Με ποια μέσα οι Βρετανοί αντιμετωπίζουν τη κατάσταση αυτή και ποια η σημασία και ο ρόλος των βάσεων στην Κύπρο; Η κατοχή στρατιωτικών ικανοτήτων, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται και οι βάσεις τους στο εξωτερικό, αποτελούν τους κυριότερους μοχλούς της στρατηγικής της Βρετανίας στην προσπάθεια επίτευξης αυτών των σκοπών. Μέσα σ' αυτή τη στρατηγική εντάσσεται και ο ρόλος των Βρετανικών Βάσεων στην Κύπρο. Η επίσημη αμυντική πολιτική του Ηνωμένου Βασιλείου δηλώνει ότι θεωρεί πως η βρετανική παρουσία στις κυρίαρχες βάσεις στην Κύπρο του παρέχουν σημαντικές διευκολύνσεις στρατηγικής επικοινωνίας, βάση για επιχειρήσεις στην Ανατολική Μεσόγειο και πέρα απ' αυτή, δυνατότητες για στρατιωτική έρευνα και διάσωση, καθώς και διευκολύνσεις για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Γι' αυτούς τους λόγους η ασφάλεια των βρετανικών βάσεων στην Κύπρο αποτελεί προτεραιότητα της αμυντικής πολιτικής του Ηνωμένου Βασιλείου, και προς το σκοπό αυτό υπάρχουν δεσμευμένες οι ανάλογες δυνάμεις και ενισχύσεις. Δεδομένου ότι οι βρετανικές βάσεις αποτελούν ακόμη πολύτιμο εργαλείο για την εξωτερική και αμυντική πολιτική της Βρετανίας στην περιοχή, οπωσδήποτε η χώρα αυτή θα ήθελε να αποφεύγονται εξελίξεις ή λύσεις στο Κυπριακό που θα έθετα σε δύσκολη θέση την ύπαρξη και τη λειτουργία τους ή που θα επηρέαζαν αρνητικά τα συμφέροντά της.

Ως προς την διένεξη στο Κυπριακό, η Μεγάλη Βρετανία δεν προκρίνει ούτε τη διχοτόμησης ούτε τη ολοκληρωτική κατάληψη της νήσου από την Τουρκία γιατί στην πρώτη περίπτωση θα ερχόταν σε άμεση αντιπαράθεση με τον ελληνοκυπριακό πληθυσμό και στη δεύτερη θα μπορούσε να την καταστεί “όμηρος” της Τουρκίας και των τουρκικών συμφερόντων.

Ρωσία/ Σοβιετική Ένωση

“Η προσέγγιση της Σοβιετικής Ένωσης ως προς το Κυπριακό πρόβλημα, καθοριζόταν και εξαρτιόταν από τέσσερις παράγοντες⁴⁹”: Πρώτον, από την πορεία των τουρκοσοβιετικών σχέσεων, καθώς όταν οι σχέσεις ήταν θερμές η Μόσχα απέφευγε ενέργειες που θα έθιγαν την Άγκυρα, ενώ όταν υπήρχαν προβλήματα προχωρούσε σε πρωτοβουλίες διεθνοποίησης του Κυπριακού που ενοχλούσαν τους Τούρκους. Δεύτερον, από το πλαίσιο του ψυχρού πολέμου καθώς το Κυπριακό προσέφερε στη Σοβιετική ένωση τη δυνατότητα να προσπαθεί την υπονόμευση της ενότητας της νοτιοανατολικής πτέρυγας της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας. Τρίτον, επηρεαζόταν από τη συνολική σοβιετική πολιτική στην Ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή. Τέταρτον, από τους στενούς δεσμούς με το ΑΚΕΛ.

“Η Μόσχα είχε κάθε συμφέρον να ενισχύσει τη διατήρηση της ανεξαρτησίας της Κύπρου κι να υπερασπίσει την τοποθέτηση της κυπριακής κυβέρνησης⁵⁰” για αδέσμευτη εξωτερική πολιτική για πολλούς λόγους με κυριότερους ότι η Κύπρος ανήκε στο κίνημα των αδεσμεύτων χωρών, τις οποίες η Σοβιετική Ένωση υποστήριζε ως γενικότερη πολιτική, ότι η Μόσχα ήθελε να αποφύγει τη μετατροπή του Κυπριακού σε ενδονατοϊκή υπόθεση, γεγονός που αποτρεπόταν μέσω της διεθνοποίησής του και ότι η ύπαρξη του ισχυρού ΑΚΕΛ στην πολιτική σκηνή της Κυπριακής Δημοκρατίας επέτρεπε στη Μόσχα να παρεμβαίνει στις εσωτερικές πολιτικές διεργασίες του νησιού.

Η υποστήριξη της Μόσχας στην Κύπρο αναδείχθηκε στα επεισόδια του 1963-64 όπου με διαδοχικές παρεμβάσεις προς την Τουρκία, σε πολύ υψηλό επίπεδο. Στα τέλη του 1963 ο ίδιος ο ηγέτης της Σοβιετικής Ένωσης Νικήτα Χρουτσόφ προειδοποίησε την Τουρκία ότι αν επενέβαινε στην Κύπρο η Μόσχα δεν θα αδιαφορούσε, ενώ τον Αύγουστο του 1964 παρενέβη προς την Άγκυρα, μετά και από κυπριακό αίτημα, για να τερματιστούν οι τουρκικές αεροπορικές επιδρομές.

Η διατάραξη στις τουρκοαμερικανικές σχέσεις που προκάλεσε το τηλεσίγραφο του Λίντον Τζόνσον το 1964 έδωσε στη Μόσχα την ευκαιρία να διεμβολίσει τη Δυτική Συμμαχία προχωρά σε

49 Τσαρδανίδης Χαράλαμπος “Η Σοβιετική Ένωση και το Κυπριακό πρόβλημα 1960-1991”, συλλογικός τόμος *Η Νέα Διεθνής Τάξη: Η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό Πρόβλημα*, σελ. 266

50 Τσαρδανίδης Χαράλαμπος “Η Σοβιετική Ένωση και το Κυπριακό πρόβλημα 1960-1991”, συλλογικός τόμος *Η Νέα Διεθνής Τάξη: Η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό Πρόβλημα*, σελ. 268

μια προσέγγιση με την Τουρκία. “Η πρώτη σημαντική μετατόπιση της σοβιετικής τοποθέτησης παρατηρήθηκε τον Οκτώβριο του 1964, κατά τη διάρκεια της επίσκεψης του τούρκου υπουργού Εξωτερικού Ερκίν στη Μόσχα. Στο ανακοινωθέν που εκδόθηκε, δηλώθηκε ότι το Κυπριακό πρέπει να επιλυθεί στη βάση του σεβασμού της κυριαρχίας και της εδαφικής ακεραιότητας της Κυπριακής Δημοκρατίας και του σεβασμού και αναγνώρισης των νόμιμων δικαιωμάτων των δύο εθνικών κοινοτήτων⁵¹”, θέση που επαναλήφθηκε και από τον υπουργό εξωτερικών της Σοβιετικής Ένωσης Αντρέι Γκρομικό στον ΟΗΕ αργότερα τον ίδιο χρόνο. Κάνοντας ένα βήμα περαιτέρω, στις αρχές του 1965, ο Γκρομικό δήλωσε ότι μια ομοσπονδιακή μορφή διακυβέρνησης στην Κύπρο δεν θα έπρεπε να εξαιρεθεί και θα μπορούσε μάλιστα να αποδειχθεί ως ο καλύτερος τρόπος διευθέτησης του προβλήματος. Μια τοποθέτηση που προκάλεσε την αντίδραση στη Λευκωσία ακόμα και του ΑΚΕΛ, με αποτέλεσμα η Μόσχα να μην την επαναλάβει.

Την περίοδο προ του 1974 η επιρροή της Μόσχας στην Ανατολική Μεσόγειο σημαντικά καθώς αφενός υπάρχει ύφεση μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων, η Σοβιετική Ένωση χάνει μέρος της επιρροής της στη Μέση Ανατολή μετά τη νίκη του Ισραήλ στον πόλεμο του Γιομ Κιπούρ ενώ η Μόσχα δεν δείχνει διατεθειμένη να διακινδυνεύσει την επένδυση της τελευταίας δεκαετίας στις τουρκοσοβιετικές σχέσεις.

Αν και υποστήριζε την ενότητα του κυπριακού κράτους, έστω και σε ομοσπονδιακή μορφή, κατά τη δεκαετία του 1960, το 1974, κατά τη διάρκεια της τουρκικής εισβολής έμεινε απαθής. Πιο συγκεκριμένα, η σοβιετική πρεσβεία στην Τουρκία είχε ενημερώσει εγκαίρως τους Τούρκους για επικείμενο πραξικόπημα κατά του Μακαρίου εκ μέρους της χούντας των Αθηνών. Στις αρχές Ιουλίου, μετά από την επιστολή που απέστειλε ο Μακάριος στο Γκιζίκι, ο σοβιετικός πρέσβης Γκρουμπιακόφ ενημέρωσε τον τούρκο υπουργό Εξωτερικών Τουράν Γκιουνές για ενδεχόμενες εξελίξεις στην Κύπρο⁵². Αργότερα, την επομένη του χουντικού πραξικοπήματος, ο Γκρουμπιακόφ θα πάει ένα βήμα παραπέρα, διαβιβάζοντας διακοίνωση της κυβέρνησής του, με την οποία εξέφραζε την σοβιετική ανησυχία για τις εξελίξεις. Πιο συγκεκριμένα ανέφερε “Η Τουρκία βρίσκεται σε σωστό δρόμο. Το πραξικόπημα έχει οργανωθεί έξωθεν, η κυβέρνηση της ΕΣΣΔ ευρίσκεται στο πλευρό αυτών που μάχονται και αντιτίθενται στους πραξικοπηματίες⁵³”. Παράλληλα στα Η.Ε. ο σοβιετικός αντιπρόσωπος επιτίθεται κατά της Ελλάδος.

Φαίνεται ότι η Μόσχα διατηρούσε την ελπίδα ότι η τουρκική εισβολή θα είχε ως αποτέλεσμα την επιστροφή στο νησί του Προέδρου Μακαρίου, που τον υποστήριζε. Όμως η δεύτερη τουρκική εισβολή, δημιούργησε από τη σοβιετική σκοπιά, την πιθανότητα ενός *de facto*

51 Τσαρδανίδης Χαράλαμπος “Η Σοβιετική Ένωση και το Κυπριακό πρόβλημα 1960-1991”, συλλογικός τόμος *Η Νέα Διεθνής Τάξη: Η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό Πρόβλημα*, σελ. 271

52 Σαρρής Νεοκλής, *Η άλλη πλευρά Τόμος Α'*, σελ. 20

53 Σαρρής Νεοκλής, *Η άλλη πλευρά Τόμος Α'*, σελ. 42

διαχωρισμού της Κύπρου, μιας προοπτικής που η Μόσχα ήθελε να αποφύγει. Λόγω αυτής της επιδίωξης, οι Σοβιετικοί άρχισαν να υποστηρίζουν τη “διεθνοποίηση” του Κυπριακού και την επίλυσή του σύμφωνα με τα ψηφίσματα του ΟΗΕ, που μεταξύ άλλων προβλέπουν την αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων κατοχής. Στα τέλη του 1974 η Σοβιετική Ένωση πρότεινε μια δική της διαδικασία επίλυσης του Κυπριακού. Η ίδια διαδικασία προτάθηκε το 1986. “Σύμφωνα με τις σοβιετικές προτάσεις, ο μόνος τρόπος επίλυσης του κυπριακού ζητήματος, είναι η σύγκληση στο πλαίσιο του ΟΗΕ μιας Διεθνούς Διάσκεψης, στην οποία θα λάβουν μέρος η κυβέρνηση της Δημοκρατίας της Κύπρου, αντιπροσωπεία της τουρκοκυπριακής κοινότητας, η Ελλάδα, η Τουρκία, όλα τα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας ή και άλλα κράτη, όπως αδέσμευτες χώρες. Η ελλαδική και ελληνοκυπριακή πλευρά αντέδρασε θετικά αλλά η τουρκική κυβέρνηση απέρριψε τις σοβιετικές προτάσεις⁵⁴”.

Την περίοδο προ της υποβολής του Σχεδίου Ανάν, εντύπωση προκαλεί η συμμετοχή της Ρωσίας στο αίτημα των G8 του 1999, μέσω του οποίου επανακινήθηκε η διαδικασία επίλυσης του Κυπριακού από τον ΟΗΕ (όπως παρουσιάζεται πιο αναλυτικά στη συνοπτική ιστορική αναδρομή στις διεθνείς πρωτοβουλίες για το Κυπριακό). Αυτή η στάση ερμηνεύεται ως αποτέλεσμα της αδύναμης θέσης της Ρωσίας την πρώτη μεταχυχροπολεμική περίοδο, υπό την πολιτική ηγεσία του Μπόρις Γιέλτσιν.

Ηνωμένες Πολιτείες

Από τη στιγμή που ξέσπασε η διαμάχη γύρω από το Κυπριακό ζήτημα “οι ΗΠΑ αντιτάχθηκαν στη διεθνοποίησή του λόγω των επιπτώσεών της στη συνοχή της Ατλαντικής Συμμαχίας, το φόβο εκμετάλλευσης της διαμάχης από τη Σοβιετική ένωση και επίσης γιατί η στρατηγική σημασία της Τουρκίας θεωρήθηκε μεγαλύτερη από αυτή της Ελλάδας. Οι ΗΠΑ επομένως προώθησαν λύσεις του Κυπριακού στο πλαίσιο της Ατλαντικής Συμμαχίας και μέσω ελληνοτουρκικών συνομιλιών, λύσεις γενικά αποδεκτές από την Τουρκία⁵⁵”.

Όταν ξέσπασαν οι ταραχές του 1963, οι ΗΠΑ ανέλαβαν διαμεσολαβητική προσπάθεια που θα απέτρεπε την πιθανότητα ενός ελληνοτουρκικού πολέμου, την επακόλουθη υπονόμευση της νοτιοανατολικής πτέρυγας του ΝΑΤΟ, γεγονός που θα μπορούσε να αξιοποιήσει η Σοβιετική Ένωση.

Καθοριστική θα είναι η παρέμβαση του προέδρου Τζόνσον το 1964 προς τον τούρκο πρόεδρο Ίνονου, η οποία απέτρεψε τη σχεδιαζόμενη τουρκική απόβαση. Μια απόφαση που

54 Γιαλλουρίδης Χρ.-Αλειφανής Στ. *Τα Βαλκάνια στο σταυροδρόμι των εξελίξεων*, Σελ 288-289

55 Κουφουδάκης Ευάγγελος “Το Κυπριακό, οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις και οι Υπερδυνάμεις” στο συλλογικό τόμο *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987*, σελ. 218

γνώμονα είχε την αποφυγή μιας ελληνοτουρκικής σύρραξης. Παρά την ένταση που προκάλεσε στις τουρκοαμερικανικές σχέσεις είναι σημαντική η παρατήρηση του Κουφουδάκη ότι “το τελεσίγραφο του Τζόνσον δεν ήταν αποτέλεσμα της διαφωνίας με τους στόχους της τουρκικής πολιτικής στο Κυπριακό αλλά με τις μονομερείς τουρκικές μεθοδεύσεις που την εποχή εκείνη απειλούσαν τα συμφέροντα των ΗΠΑ στην τόσο ευαίσθητη περιοχή⁵⁶”.

Τον Ιούλιο του 1964 νέα αμερικανική πρωτοβουλία, που έγινε γνωστή ως Σχέδιο Άτσεσον αποσκοπούσε στην εξομάλυνση των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Το σχέδιο παρότι μέσα από τις προτάσεις σου επιδίωκε στην ικανοποίηση και των δύο συμμάχων εξυπηρετώντας ταυτόχρονα και τα αμερικανικά συμφέροντα, δεν έγινε θετικά αποδεκτό από καμμία από τις δύο πλευρές.

Οι τουρκοί βομβαρδισμοί του 1964 προκάλεσαν τη σοβιετική παρέμβαση αλλά και το ψήφισμα 193 του Συμβουλίου Ασφαλείας. Ιδίως το πρώτο επέτεινε τον αμερικανικό προβληματισμό για σοβιετική ανάμειξη στο Κυπριακό αλλά και ρήγμα στην νοτιοανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ. Η απαρχή της τουρκοσοβιετικής προσέγγισης μετά την επιστολή Τζόνσον, που συνεχίστηκε έως και την εισβολή του 1974, ώθησε τις ΗΠΑ να πιέζουν κυρίως την Αθήνα για μια επίλυση του Κυπριακού που θα ήταν αρεστή στην Άγκυρα αλλά κυρίως θα διασφάλιζε τα νατοϊκά συμφέροντα. Προσπάθειες εκ μέρους της Ουάσιγκτον υπήρξαν με την κυβέρνηση της Αποστασίας, το 1966 υπήρξε ελληνοτουρκική συνάντηση στο Παρίσι που προέβλεπε ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα με παράλληλα ισχυρά ανταλλάγματα προς την Τουρκία, αλλά κυρίως επί Χούντας.

“Η Χούντα, απομονωμένη στο εξωτερικό και στο εσωτερικό, αναζήτησε μια γρήγορη επίλυση του Κυπριακού που για τόσα χρόνια είχε αναστατώσει τις σχέσεις της Ελλάδας με το ΝΑΤΟ. Αμερικανοί διπλωμάτες ενθάρρυναν τη Χούντα σε αυτήν την προσπάθεια και με την ευκαιρία της συνάντησης των υπουργών του ΝΑΤΟ, λίγες μέρες μετά τον Αραβοϊσραηλινό πόλεμο του 1967, η Ελλάδα και η Τουρκία ανανέωσαν τις διπλωματικές τους επαφές για το Κυπριακό. Το αποτέλεσμα των επαφών αυτών ήταν η ελληνοτουρκική συνάντηση κορυφής στο Κεσάν και στην Αλεξανδρούπολη, στις 9-10 Σεπτεμβρίου 1967. Η αποτυχία της συνάντησης αυτής οφειλόταν στο γεγονός ότι η Τουρκία, εκμεταλλευόμενη τη διπλωματική αδυναμία της Ελλάδας, απέρριψε τις ελληνικές προτάσεις και ζήτησε νέες υποχωρήσεις στην Κύπρο⁵⁷”.

Η νέα κρίση στην Κύπρο το 1967 οδήγησε σε νέα αμερικανική παρέμβαση, σε εντελώς διαφορετικό ύφος και κατεύθυνση από το 1964. Αυτή τη φορά η Ελλάδα δέχθηκε τις πιέσεις και απέσυρε την ελληνική μεραρχία που είχε στείλει ο Γεώργιος Παπανδρέου για την αμυντική

56 Κουφουδάκης Ευάγγελος “Το Κυπριακό, οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις και οι Υπερδυνάμεις” στο συλλογικό τόμο *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987*, σελ. 224

57 Κουφουδάκης Ευάγγελος “Το Κυπριακό, οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις και οι Υπερδυνάμεις” στο συλλογικό τόμο *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987*, σελ. 228

θωράκιση του νησιού.

Η έναρξη των διακοινοτικών συνομιλιών στην Κύπρο έγιναν με ικανοποίηση δεκτή από τις ΗΠΑ, οι οποίες παράλληλα ενθάρρυναν τις διμερείς επαφές Ελλάδας-Τουρκίας. Αποτελούσαν παράλληλες διαδικασίες αλλά με εντελώς διαφορετική κατεύθυνση και στόχευση. “Ενώ στη Λευκωσία οι κύπριοι συνομιλητές προσπαθούσαν να βρουν μια φόρμουλα για μια νέα, ανεξάρτητη, ενιαία και εδαφικά ακέραιη Κυπριακή Δημοκρατία, ο ελληνοτουρκικός διάλογος αναζητούσε λύση που θα βασιζόταν στις γραμμές της “διπλής ένωσης” και τις μεθόδους εφαρμογής της⁵⁸”.

Ακολούθησαν προσπάθειες αποσταθεροποίησης της κυπριακής κυβέρνησης εκ μέρους της Χούντας, ενώ η επάνοδος του Γρίβα στο νησί πυροδότησε νέες εντάσεις, που έφτασαν μέχρι τις σοβιετικές προειδοποιήσεις του 1972 ότι η Μόσχα δεν θα μείνει αδιάφορη σε μια προσπάθεια για ανατροπή του Μακαρίου, προειδοποιήσεις που απέφεραν καρπούς καθώς η αμερικανική διπλωματία παρενέβη για να αποτρέψει τους σχεδιασμούς της χούντας. Το διάστημα έως το πραξικόπημα σημαδεύτηκε από τις παράλληλες διαδικασίες αφενός των διακοινοτικών συνομιλιών και αφετέρου των εσωτερικών αντιπαραθέσεων ανάμεσα στην κυπριακή κυβέρνηση και τη χούντα των Αθηνών.

Μετά το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου η αμερικανική στάση εστίασε στην αποτροπή μιας ελληνοτουρκικής σύρραξης, παρότι πλέον δεν υπήρχε ο κίνδυνος μιας σοβιετικής παρέμβασης, λόγω και της ύφεσης που είχε επέλθει μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων το 1972. Όμως “δεν καταδίκασε την ανατροπή του Μακαρίου, δεν χαρακτήρισε το γεγονός ως εξωτερική ανάμειξη στις εσωτερικές υποθέσεις της Κυπριακής Δημοκρατίας, ούτε υποστήριξε σοβαρά την επάνοδο της συνταγματικής τάξης, ιδίως μετά τη διάσωση του Μακαρίου⁵⁹”. Επίσης, δεν παρενέβη για να αποτραπεί η αποτυχία των συνομιλιών στη Γενεύη ή η δεύτερη τουρκική εισβολή της 14ης Αυγούστου 1974.

Οι ΗΠΑ και μετά την εισβολή του 1974 συνεχίζουν να βλέπουν το Κυπριακό ως ένα ζήτημα που δηλητηριάζει τις ενδοσυμμαχικές σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας και επιδιώκουν να το επιλύσουν, δίνοντας προτεραιότητα στην ικανοποίηση των τουρκικών θέσεων, έχοντας την πεποίθηση ότι σαν ζήτημα δεν αποτελεί προτεραιότητα για την ελλαδική εξωτερική πολιτική. Οι ΗΠΑ συνεχίζουν να υπερεκτιμούν τη στρατηγική σημασία της Τουρκίας λόγω της συγκυρίας των εξελίξεων στη Μέση Ανατολή, ενώ υπάρχει και η εκτίμηση ότι μια επίλυση του Κυπριακού σύμφωνα με τις τούρκικες επιθυμίες θα οδηγήσει στην καλύτερευση των τουρκοαμερικανικών σχέσεων και θα ενισχύσει τις τουρκικές κυβερνήσεις έναντι των εσωτερικών τους προβλημάτων.

58 Κουφουδάκης Ευάγγελος “Το Κυπριακό, οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις και οι Υπερδυνάμεις” στο συλλογικό τόμο *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987*, σελ. 230

59 Κουφουδάκης Ευάγγελος “Το Κυπριακό, οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις και οι Υπερδυνάμεις” στο συλλογικό τόμο *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987*, σελ. 237

Ακόμα και όταν, το 1975, ξεκινάει το εμπάργκο αμερικανικών όπλων προς την Τουρκία από το Κογκρέσο, οι αμερικανικές κυβερνήσεις προσπαθούν αφενός να μεταπείσουν το νομοθετικό τους σώμα και αφετέρου παραβιάζουν το ίδιο το εμπάργκο για στρατηγικούς λόγους.

Μια σημαντική επίσης παράμετρος της αμερικανικής στρατηγικής στο Κυπριακό αφορά στην αποτροπή της διεθνοποίησης του ζητήματος καθώς αυτή επέτρεπε στην ανάμειξη της Σοβιετικής Ένωσης αλλά και άλλων παραγόντων σε μια υπόθεση που οι ΗΠΑ αντιλαμβάνονταν ως εσωτερική υπόθεση της δυτικής συμμαχίας. Όταν αυτό δεν έγινε εφικτό υπήρξαν αρχικά συστηματικές παρεμβάσεις για την αποτροπή ψηφισμάτων και αρνητικών εκθέσεων για την Τουρκία στον ΟΗΕ αλλά μετέπειτα, όταν πλέον η διεθνοποίηση του ζητήματος δεν μπορούσε να αποτραπεί, επιχειρήθηκε η πρωτοβουλία του 1978 εκ μέρους της αμερικανικής, βρετανικής και καναδικής κυβέρνησης, την ίδια στιγμή που υπήρχε σε εξέλιξη ανάλογη πρωτοβουλία του ΟΗΕ, για να αποδυναμωθεί η τελευταία.

Η μετέπειτα περίοδος, μέχρι τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου αποτελεί μια περίοδος όπου οι ΗΠΑ προσεγγίζουν το Κυπριακό με τις κάτωθι παραδοχές:

- ότι και οι δύο πλευρές δεν είχαν την πολιτική θέληση και το θάρρος να βρουν μόνες τους μια λύση του προβλήματος,
- ότι το Κυπριακό είναι ένα μακροχρόνιο πρόβλημα με μια άσχημα ιστορία λόγω των πράξεων και των δύο κοινοτήτων και λόγω του ότι και οι δύο πλευρές στηρίζονταν στους υποστηρικτές τους στις ΗΠΑ,
- ότι δεν πρέπει να υπάρξουν βίαιες λύσεις για το Κυπριακό και ότι σε μια στρατιωτική λύση η Ελλάδα και οι Ελληνοκύπριοι θα βγουν ζημιωμένοι,
- ότι η πολιτική των πιέσεων προς την Τουρκία δεν είναι αποδοτική, δηλαδή οι προσπάθειες για καταδίκη και λήψη μέτρων κατά της Τουρκίας μέσω του ΟΗΕ, του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, ή για ένα εμπάργκο, δεν θα αποδώσουν, με άλλα λόγια η διεθνοποίηση και οι ανοικτές πιέσεις κατά της Τουρκίας φέρνουν τα αντίθετα αποτελέσματα και, παρ' όλα τα ψηφίσματα του ΟΗΕ, ούτε οι ΗΠΑ ούτε η Τουρκία πρόκειται να αλλάξουν την πολιτική τους, αντίθετα η Τουρκία αναμένεται να σκληρύνει τη στάση της.
- Ότι η στρατηγική σημασία της Τουρκίας είναι μεγαλύτερη από αυτήν της Ελλάδας και ότι την Ελλάδα και την Κύπρο τις συμφέρει να υπάρχει μια ισχυρή Τουρκία λόγω της γεωστρατηγικής της θέσης και της αναμέτρησης Ανατολής και Δύσης στη Μέση Ανατολή και τον Περσικό Κόλπο,
- ότι αν χαθεί και αυτή η ευκαιρία τα μελλοντικά αποτελέσματα μιας λύσης μέσω συνομιλιών

- θα είναι χειρότερα από την παρούσα κατάσταση για τους Ελληνοκύπριους,
- ότι οι Ελληνοκύπριοι και η Ελλάδα κάνουν λανθασμένους υπολογισμούς αν βασίζουν τη διαπραγματευτική τους αδιαλλαξία στο ότι το Κογκρέσο θα ανατρέψει την πολιτική της αμερικανικής κυβέρνησης και θα επιβάλει νέες κυρώσεις στην Τουρκία, η συγκυρία των δυνάμεων στο Κογκρέσο είναι διαφορετική από αυτή του 1974-1975, λόγω της κρίσης στη Μέση Ανατολή και τον Περσικό Κόλπο και λόγω του ότι το Κυπριακό δεν αποτελεί πια προτεραιότητα της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής.

Συμπεράσματα

Λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο της εξεταζόμενης βιβλιογραφίας για τους σκοπούς της παρούσας διπλωματικής εργασίας καταλήγουμε στην επιβεβαίωση της προσέγγισης του επιθετικού ρεαλισμού σε σχέση με τις διεθνοπολιτικές συνθήκες ανάδειξης του Κυπριακού ζητήματος και τις μακροσκοπικές συνιστώσες που το απαρτίζουν σε διακρατικό επίπεδο και υπαγορεύουν το σύνθετο και μακροχρόνιο αδιέξοδο της φύσης του.

Η πιο χαρακτηριστική περίπτωση όπου επαληθεύεται η αξίωση των κρατών για απεριόριστη ισχύ αποτελεί η μακροχρόνια εξωτερική πολιτική που ασκεί η Τουρκία σε σχέση με το Κυπριακό ζήτημα πριν και μετά την εισβολή του 1974. Συγκεκριμένα η Τουρκία είναι ένα κράτος με έντονα διλήμματα ασφαλείας τόσο λόγω της γεωπολιτικής της θέσης όσο και της συνύφανσης της εξωτερικής της πολιτικής με θέματα που συνδέονται με τη συγκρότηση της τουρκικής εθνικής ταυτότητας. Απόρροια αυτού του φαινομένου είναι μια προληπτική στάση εμπλοκής της σε πιθανά πεδία που συνδέονται με μείζονα συμφέροντά της, όπως η παρουσία της τουρκοκυπριακής μειονότητας στην Κύπρο, και καθίστανται μέρος του συμφέροντος επιβιώσής της για την υπεράσπιση της εδαφικής της ακεραιότητας λόγω της γεωγραφικής εγγύτητας της Μεγαλονήσου με την τουρκική ενδοχώρα από ένα προκεχωρημένο φυλλάκιο του Ελληνισμού στην καρδιά της Ανατολικής Μεσογείου.

Έτσι, λοιπόν, η τουρκική στάση στο Κυπριακό διαφαίνεται να επιβεβαιώνει την περιγραφική δεινότητα του ρεαλιστικού υποδείγματος, και δη της συστημικής προσέγγισης αυτού, σε σχέση με το παράθυρο ευκαιριών και του συστήματος αυτοβοηθείας που προκρίνουν τα κράτη για την απεριόριστη προσαύξηση της εθνικής τους ισχύος με σκοπό την παρεμπόδιση ή την αποτροπή ανάδειξης οίωνει απειλών είτε σε επίπεδο λανθάνοντων προθέσεων είτε σε επίπεδο δυναμικής ικανότητας από πλευράς των όμορων κρατών.

Σε αντιδιαστολή με την πετυχημένη αξιοποίηση του διεθνοπολιτικού περιβάλλοντος από πλευράς της Τουρκίας, η ελληνοκυπριακή και, κυρίως, η ελλαδική περίπτωση επιβεβαιώνουν αποθετικά από τί πρέπει να απέχουν τα κράτη στη διαμόρφωση της εξωτερικής τους πολιτικής. Πιο

συγκεκριμένα, αφενός οι ιδεαλισμοί τριτοκοσμισμού ή αντάρτικου στην Ανατολική Μεσόγειο εν μέσω ψυχροπολεμικών αντιπαραθέσεων και αφετέρου η παρερμηνεία της αμυντικής πολιτικής με εκείνη της κατευναστικής πολιτικής στο επίχρισμα ιδεαλιστικών θεωρήσεων περί κατάργησης των εθνοκρατικών οντοτήτων στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και ανάδειξης της τελευταίας ως αυτόχρημα νεοθεσμικού εργαλείου επίλυσης των ελληνοτουρκικών διαφορών.

Ειδικότερα, οι συμμαχικοί περιορισμοί και οι διεθνοπολιτικές συνθήκες της ψυχροπολεμικής περιόδου σε συνδυασμό με πάγιες αδυναμίες καθορισμού και αναπάραστασης ενός μακρόπνοου σχεδίου υψηλής εθνικής στρατηγικής μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή εκ μέρους της ελλαδικής ελίτ διαφαίνονται να προκαθορίζουν τον επιμύθιο χαρακτήρα της αμυντικογενούς στάσης μας απέναντι στις διεθνείς προκλήσεις και στην ιδεαλιστική επιμονή μας να επιζητούμε να αναπληρούμε τα ρεαλιστικά τετελεσμένα, ιδίως του 1974, με ιδεαλιστικά ή κονστροκτιβιστικά εργαλεία.

Με αυτά τα δεδομένα για τη φύση του Κυπριακού ζητήματος και τις διεθνοπολιτικές συνιστώσες του, οι Μεγάλες Δυνάμεις παρεμβαίνουν είτε ως μέρος του ζητήματος (Μεγάλη Βρετανία) είτε ως εξωτερικοί δρώντες (ΗΠΑ, πρώην ΕΣΣΔ/Ρωσία, Ευρωπαϊκή Ένωση) κατά τέτοιο τρόπο ώστε όταν προκύπτει συστημική αλλαγή, όπως στην περίπτωση της μετάβασης από το Μεσοπόλεμο στην μεταποικιακή-ψυχροπολεμική εποχή, να καλύπτουν το κενό ισχύος είτε ως υπερπόντιοι εξισορροπητές με σκοπό τη μη ανάδειξη περιφερειακών ηγεμόνων δυνητικά απειλητικών για τα πλανητικά τους συμφέροντα είτε παρεμποδιστικά και εξισορροπητικά στις αναμεταξύ τους επιδιώξεις για περιφερειακή ή πλανητική ηγεμονία.

Εν κατακλείδι, το Σχέδιο Ανάν και όλες οι προγενέστερες διαμεσολαβητικές προσπάθειες υπό το πρίσμα της επίλυσης του Κυπριακού ζητήματος καταδεικνύουν το ρεαλιστικό συλλογισμό ότι οι διεθνείς θεσμοί και οι διεθνείς συνθήκες αντανακλούν την άναρχη και ανταγωνιστική φύση του διεθνούς συστήματος καθώς αποτελούν προϊόν αποτύπωσης πάγιων διεθνοπολιτικών αξιώσεων ισχύος σε διακρατικό επίπεδο. Ειδικότερα, η διεθνοπολιτική τραγικότητα του Κυπριακού ζητήματος αποτυπώνει ανάγλυφα τους περιορισμούς που επιβάλλονται από τα παραπάνω χαρακτηριστικά του διεθνούς συστήματος ενόψει των διλημάτων ασφαλείας μεταξύ των κρατών και ιδίως των Μεγάλων Δυνάμεων, παρά τις όποιες υποτιθέμενα ιδεαλιστικές αλλά ρεαλιστικά υστερόβουλες προσεγγίσεις τύπου Σχεδίου, για την άμβλυνση ή την απονεύρωση του λεγόμενου *animus dominandi* μεταξύ των κυρίαρχων ή εξαρτημένων υποκειμένων του διεθνούς συστήματος, δηλαδή τα κράτη – έθνη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Mearsheimer John *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*
2. Αριστοτέλους Ανδρέας *Βρετανία: Στρατηγική Αξία της Κύπρου και Πυρηνικά Όπλα*, Κυπριακό Κέντρο Στρατηγικών Μελετών
3. Βενιζέλος Κώστας – Ιγνατίου Μιχάλης – Μελέτης Νίκος, *Σχέδιο Ανάν, το μυστικό παζάρι*, Εκδόσεις Λιβάνη, 2005
4. Γιαλλουρίδης Χριστόδουλος - Αλειφαντής Στέλιος *Τα Βαλκάνια στο σταυροδρόμι των εξελίξεων*, Εκδόσεις Ροές, 1988
5. Γιαλλουρίδης Χριστόδουλος-Τσάκωνας Παναγιώτης *Ελλάδα και Τουρκία μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου*, Εκδόσεις Σιδέρη, 2002
6. *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987* Συλλογικός Τόμος, Εκδόσεις Γνώση, 1991
7. Ευρυβιάδης Μάριος, *Βρετανία και Κύπρος: το πρώτο κεφάλαιο*, Περιοδικό Άποψη 07/2008
8. *Η Νέα Διεθνής Τάξη: Η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό Πρόβλημα* Συλλογικός τόμος, Εκδόσεις σιδέρη, 1993
9. Ιακώβου Χρήστος *55 χρόνια τουρκικής υψηλής στρατηγικής στην Κύπρο*
10. Νταβούτογλου Αχμέτ *Το Στρατηγικό Βάθος*, Εκδόσεις Ποιότητα, 2010
11. Παναγιωτίδης Νίκος *Κυπριακό: 46 χρόνια διακοινοτικές συνομιλίες* <http://icmu.nyc.gr/>
12. Σαρρής Νεοκλής, *Η άλλη πλευρά Τόμος Α'*, εκδόσεις Γραμμή, 1982
13. Σαρρής Νεοκλής, *Η άλλη πλευρά Τόμος Β'*, εκδόσεις Γραμμή, 1982
14. Συρίγος Άγγελος *Σχέδιο Ανάν, οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος*, Εκδόσεις

Πατάκη, 2005

15. Συρίγος Άγγελος *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Εκδόσεις Πατάκη, 2015